

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Kultuuriteaduste ja kunstide instituut
Eesti ja võrdleva rahvaluule osakond

Janika Vaht

Naise ja mehe kujutamine Eesti Rahvaluule Arhiivi
kogudes ERA II 271 ja 272 leiduvates seksuaalteemalistes
naljandites

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Merili Metsvahi, *PhD*
eesti ja võrdleva rahvaluule vanemteadur

Tartu 2017

Sisukord

Sisukord	2
Sissejuhatus	3
1. SEKSUAALTEEMALISED NALJANDID	6
1.1. Naljandi määratlemine	6
1.2. Naljandi tähtsus ühiskonnas	8
1.3. Seksuaalsus rahvaluules	9
1.4. Seksuaalsus eesti regilaulus	10
1.5. Seksuaalsus eesti naljandis	14
1.6. 20. sajandi alguse eluolu	18
2. ALLIKAD JA MEETODID	23
3. SEKSUAALSUS KOGUDES ERA II 271 JA 272 LEIDUVATES NALJANDITES	25
3.1. Naise kujutamine kogutud naljandites	26
3.2. Mehe kujutamine kogutud naljandites	33
3.3. Kehalisus kogutud naljandites	38
KOKKUVÕTE	46
Summary	48
KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS	50

Sissejuhatus

Uurimistöö eesmärk on anda ülevaade senistest seksuaalteemaliste naljandite käsitlustest ja tutvustada lugejale sellekohast valimikku Eesti Rahvaluule Arhiivi (ERA) kogudest ERA II 271 ja 272. Võib arvata, et 19. sajandi lõpus ning 20. sajandi alguses olid seksuaalteemad tabud, kuid siiski leidub Eesti Rahvaluule Arhiivi kogudes pilkavaid, roppe ja seksuaalsusega seotud lugusid. On oluline mainida, et vanarahvas rääkis avameelselt seksist, kehalistest vajadustest ning ei valinud sealjuures sõnu.

Rääkides tabudest, tuleb rõhutada, et eelkõige rahvaluulekogujad on pidanud õigemaks tsenseerida teatud sõnu ning välja jätta teatud lugusid, mis sisaldasid vulgaarset sõnakasutust või kirjeldasid tegevusi, mis tekitasid kirjapanijale piinlikkust. 1940. aastate lõpus ning 1950. aastal tsenseerisid arhiivitöötajad kohustuslikus korras suurel hulgal käsikirju, mis olid tollase ideoloogiaga vastuolus või sisaldasid ebasüdasat materjali. Tsenseerimise käigus muudeti mitesobivad sõnad lugematuks, tõmmati maha, lõigati välja, kleebiti üle, võeti algsest ainesest välja ning pandi erifondi hoiule (Kulasalu 2014: 61-63). Käesolevas lõputöös kasutatud naljand on tsenseerimata.

Lõputöö sisaldab 1940. aastal kogutud naljandeid ERA II 271 ja 272 kogudest. Analüüsitakse seksuaalteemasid puudutavaid naljandeid, mis on jaotatud kolme suuremasse alagruppi: mehe kujutamine valitud naljandites, naise kujutamine valitud naljandites ning kehalisus valitud naljandites. Sellele lisaks soovin lõputöös tutvustada lugejale üleüldist 20. sajandi alguse eluolu, et mõista tagamaid, miks eesti rahva seas sellised naljandid tekkisid ja levisid.

Oluline on märkida, et naljandid ei ole ainus folkloorižanr, mis on säilitanud vanarahva seksuaalkogemusi ning -soove. Kaisa Kulasalu on oma magistrیتöös „Ropp ja riigivastane: rahvaluulekogude tsenseerimisest Eestis hilisstalinismi perioodil” (2013) toonud välja mitmeid obstsöönsusi sisaldavaid mõistatusi. Samuti esineb roppusi regilaulupärimuses (Kalkun; Sarv 2014) ning naljandites (Kalkun 2015).

21. sajandil elame väga liberaalses ühiskonnas, kus varasemad tabuteemad on sulandunud tavapärasesse suhtlusesse, kuid seksuaalsusest ning kehalisest

kergendamisest siiski avalikult ei räägita. Minule on jäänud mulje, et Eestis on naised kui mehed rääkinud vabalt seksuaalsusest ning roppustest. Ehk on see mulje petlik, kuid oma vanavanemate vestetud lugude põhjal on selge, et siinkohal ei mängi sugu meie peres rolli. Huvi temaatika vastu sain vanaemalt, kes rääkis mulle lapsepõlves naljakaid lugusid, mida temale oli omakorda rääkinud tema ema. Esimesed laulud ja naljad, mida ise teadsin teistele ette kanda, pärinesid tema suust. Tihtipeale palus ta vabandust vulgaarse sõnakasutuse pärast, kuid sellest hoolimata said kõik naerda.

Nalja mõiste on seevastu saja aasta tagusega võrreldes suuresti muutunud. Tänapäeva ühiskonna meelt ei lahuta naljad surmast, orbudest, leskedest, vaesusest, perevägivallast, alkoholismist ning kehalistest ja vaimsetest puuetest, kuid varasemalt naljatleti nende üle piinlikkust tundmata. Tänapäeval on sellised naljad meile solvavad, eeltoodutest aktsepteerime ehk vaid alkoholiga seotud naljalugusid. Seega annavad naljandid hea ülevaate ühiskonnas toimunud muutustest ning on vaadeldava perioodi ühiskonnapeegel. Huvitav on analüüsida, kuidas nalja mõiste ajas ja ruumis muutub ning leida, et vanad naljandid ei pruugi meid sugugi naerma ajada.

Lõputöö jaoks olen kogunud mitmeid värvikaid naljandeid, kuid lõputöö esmane eesmärk ei ole lugeja meelt lahutada, vaid ERA II 271 ja 272 kogudes leiduvatest seksuaalteemalistest naljanditest ülevaade anda. Soovin selle läbi tutvustada naise ja mehe kujutamist 1940. aastal kogutud naljandite põhjal. Analüüsiga tutvudes tasub silmas pidada, et naise ja mehe kujutis põhineb pilatekstidel, seega ei ole võimalik lõputöö raames luua realistlikku naise- ja mehepilti.

Selleks et lugeja saaks aimu mainitud kogudes leiduvatest naljanditest, olen analüüsis välja toonud terviktekstid, mis ilmestavad lõputöö põhisõnumit ning annavad aimu ka tollasest sõnakasutusest. Lõputöö uurimuslik osa on jaotatud kolmeks peatükiks: naise kujutamine, mehe kujutamine ja kehalisus kogutud naljandites. Valisin selle teema, sest seksuaalsust eesti rahvaluules on väga vähe käsitletud, kuid see on osa meie igapäevast. Lõputöö kirjutamise käigus loon kujutise naisest ja mehest, et mõista, millised suhted olid meeste-naiste vahel 20. sajandi alguses ning millised teemad pakkusid jutuainest. Samuti huvitab mind kogutud materjalis kehalisus, sest kultuurilised tähendused peituvad ka genitaalide ja suguühete seotud lugudes.

Lõputöö teooriaosas olen määratlenud naljandi mõiste, selgitanud naljandi tähtsust ühiskonnas ning sealjuures tutvustanud väheseid seksuaalkäsitlusi, mille eesti folkloristid on viimaste aastate jooksul avaldanud. Teooriaosa hõlmab ka 20. sajandi alguse eluolude kirjeldamist, sest elukeskkonna tundmine on vajalik, mõistmaks talurahva mõttelaadi ja tõekspidamisi.

Lõputöö valmimine ei oleks saanud teoks ilma Merili Metsvahi toetuse, abivalmiduse ning oskusliku juhendusega. Samuti tänan Eesti Rahvaluule Arhiivi võimaluse eest kasutada käsikirjalisi kogusid, millel põhineb töö uurimuslik osa.

1. SEKSUAALTEEMALISED NALJANDID

Käesolev peatükk jaguneb neljaks alapeatükiks, milles tutvustan naljandit kui folkloorižanri, kirjeldan naljandi tekkimise põhjuseid ning kinnitan naljandi olulisust ühiskonnas. Samuti tutvustan kahte Eestis ilmunud seksuaalkäsitlust, mis on tänaseni ühed vähestest uurimustest obstsöönsete lugude kohta. Peatüki lõpus tutvustan lugejale üldist 20. sajandi alguse eluolu, et lugeja mõistaks, missuguses keskkonnas 20. sajandi alguse talupoeg elas ning missuguses olustikus on analüüsis välja toodud lood tekkinud.

1.1. Naljandi määratlemine

Arvo Krikmann (1999) lihtsustab naljandi definitsiooni järgmiselt: naljand on koomiline rahvajutt. Selleks, et liigitada lugu naljandiks, peab see koosnema kolmest komponendist: lugu peab olema folkloorne, narratiivne ning koomiline. Samade tunnustega on ka anekdoot, kuid erinevalt anekdoodist on naljand varieeruva pikkusega, mistõttu üheks naljandi tunnuseks ei saa lugeda lühisust. Samuti võib naljandi üheks tunnusooneks pidada puänteeritust-mittepuänteeritust.

Arvo Krikmann on ajakirjas Keel ja Kirjandus ilmunud artiklis „Sissejuhatavat huumorist ja rahvanaljast. Ained, mõisted, teooriad” (2002) tutvustanud eri naeru- ja naljatüüpe. Lõputöö seisukohast on oluline, et Krikmann (2002: 7) jaotab folkloorse nalja kahte ajaloolisse kihti:

- 1) naljand ehk vanema jutustava laadiga nali, mis esitatakse pikema tekstina, järgib väljaarendatud sündmustikku ning mille puhul naerdakse mitmete etappide vahel;
- 2) anekdoot ehk uuem lühikese tekstina esitatud nali, mis lõppeb kohustuslikult kiire reageeringuga ja naerupahvakuga, nn puändiga.

Anekdooti käsitletakse rahvaluule ülevaadetes pigem naljandi alaliigina ja iseseisval kujul seda ei vaadelda, kuid oluline on märkida, et anekdoot on teisenenud ja arenenud ning anekdooti ja naljandit ei saa ühtsena käsitleda. Anekdoot on naljandist välja kasvanud, kuid arenenud omaette folkloorižanriks. Anekdoot kombineerib endas naljandit, mõistatust, sõnamängu ning on selgelt jutustaja nägu (Viikberg 1996).

Jüri Viikberg on artiklis „Kas tänavanali või? Pisut anekdoodist” (1996) toonud välja, et naljandikultuur on saanud Eestis hästi areneda, sest eestlased on lausa aastasadu olnud võõra võimu all. Anekdoot (nagu ka naljand) annab hea ülevaate rahva keelekasutusest ning ka igapäevastest tegevustest, mis muidu jääksid teadvustamata (Viikberg 1996).

Oluline on märkida, et naljand põhineb sündmustiku nautimisel ning seda võib ka mitu korda kuulata, meelt lahutab see siiski. Seevastu anekdoot on rajatud uudsusele ning nautida saab seda vaid esmakulmisel. Kui seda uuesti esitatakse ning seltskonnas viibib keegi, kes juba teab loo käiku, loobutakse üldjuhul anekdoodi kordamisest (Krikmann 2002: 7). Käesolevas töös käsitletlen peamiselt naljandeid.

Naljandid jagunevad kahte suuremasse rühma. Esimeseks neist on konflikti ja lahendusega naljandid, mis jagunevad omakorda juttudeks juhuslikust õnnest ja juttudeks teenitud ebaõnnest. Ebaõnne korral liigitub lahendus kaheks: puändi kaudu leidub lahendus väljaspool teksti, kuid lahendus võib leiduda ka süžees endas. Konflikti ja lahendusega naljandis on esiplaanil tegelased, kes seisavad silmitsi probleemiga ning lahendavad selle tihtipeale võitlusega. Lahendus on vanemates naljandites üsna rangelt reglementeeritud: tegelasel läheb oma rumaluse tõttu halvasti või tänu oma nutikusele hästi. Uuemates naljandites lõppeb lugu tihtipeale puändiga ning lahenduseks on kuulajate arusaamine ning reaktsioon (Krikmann 1999).

Teine haru jaguneb samuti kaheks: pikemad fantaasiad, mille alla liigitatakse valejutud, hüperbool ehk kõnekujund ning nonsens; ja lühivormelid, mis omakorda jagunevad naljakateks repliikideks ja naljakateks paradigmadeks. Neis lugudes puudub enamasti konflikt ja lahendus. Teise haru allrühma esindajaks on valetamisnaljandid, mille kuulamine pakub naudingut: lugu on üles ehitatud elavale fantaasiale, kus võimatu saab võimalikuks ning tegelased on formaalsed ja väljamõeldud, puudub kulminatsioon (Krikmann 1999).

Tihtipeale võib novellilaadse jutu ja naljandi segamini ajada, sest nendevaheline piir on hajus. Novellide puhul võib täheldada, et loos on kindlasti midagi moraliseerivat ning see on oskuslikult kirja pandud, lisaks on novell konstruktiivsem. Novelli puhul laheneb probleem moraalse vabanemise teel. Naljandi puhul saab lugu lahenduse kas

ülekaaldamise vm vastulöögi abil, mis tekitab loos kannatajale mitte ainult moraalselt valu, vaid tegelane võib silmitsi seista ka reaalse kahjuga (Krikmann 1999).

1.2. Naljandi tähtsus ühiskonnas

Kui naljandeid lugeda või kuulata, saab kindlasti selgeks, et neid vesteti hea meelega. Ka tänapäevane anekdoodikultuur ei jäta jutuvestjaid puutumata. Ometi kerkib küsimus, miks olid verbaalses pärimuses naljandid niivõrd olulised. Üheks põhjuseks võib olla, et naljandite abil sai jutustaja puudutada teemasid, mis tavaolukorras oleksid paistnud kohatud või kogunisti lubamatud. Jutustaja sai edasi anda enda mõtteid, kuigi minategelane ei pruukinud jutustaja ise olla (Kalkun; Sarv 2014: 91). Samas võis eesmärk olla pelgalt meelelahutuslik, sest kui jutusoont on antud, siis on tarvis vaid tabavat lugu, et kuulajaskond muhelema ajada.

Naljand on talupojafolkloor, milles talupoeg on rahvanalja nn neutraalne kese, ning pilkab kõiki teisi, kes pole sellest seisusest (Krikmann 2002: 10). Nii ongi vanemas naljandis peaaegu eranditu reegel, et madalamast seisusest inimene saavutab võidu kõrgemas seisusesse kuuluva inimese üle (Krikmann 2002: 11).

Freudi järgi on huumoril oluline koht psühholoogiliste asendusmehhanismide hulgas, mis on abivahendiks inimesele oma sotsiaalselt vastuvõetamatud agressiivsed impulsid muuta vastuvõetavateks ning selle abil saab jutustaja (ja ka kuulajad) end välja elada (Krikmann 2002: 11). Sellest võib järeldada, et naljaveestmise abil saab kõigutada tavaväärtusi ning murda tabusid.

Mainitud tabud jagunevad peamiselt kaheks: poliitilised tabud ja sündsustabud (Krikmann 2002: 11). Eestlasele tuttava nõukogude režiimi üle on alati nalja visatud ning naljades on ka ohtu tajutud, kuid et folkloor on „tsensuurile allumatu looming”, siis ei ole ka autoritaarne režiim suutnud folkloori levikut takistada või peatada (Krikmann 2002: 11). Nõukogude ajal ei saanud kõigest kõva häälega rääkida, kuid siiski leidub folkloriste, kes on neid lugusid vihikutesse köitnud. Siinkohal tasub mainida Jüri Viikbergi, kes kogus nõukogudeteemalisi naljandeid ja anekdoote mitme köite jagu ning avaldas 1997. aastal „Anekdoodiraamatu” (Krikmann 2002: 1).

Teiseks tabude alla kuuluvaks liigiks on sündsustabud, mis omakorda jagunevad kaheks: skatoloogilised ehk ilgusaljad, kus räägitakse väljaheidetest, mustusest, halbade haisudest, solgisöömistest jm; ja seksuaaltabud, mis on justkui lubatud vahend erootiliste pingete väljaelamiseks ning on kui meeste seksuaalsuse kallaletung ja väljanäitus (Krikmann 2002: 11). Krikmann toob eraldi välja, et seksuaalsed naljad kerkivad esile ennekõike demokraatlikes maades, sest sotsiaalse viha maandamiseks kulub vähem energiat (Krikmann 2002).

1.3. Seksuaalsus rahvaluules

Seksuaalsus on väga delikaatne teema ning ajalooline dokumentatsioon selle kohta on piiratud. Eesti Rahvaluule Arhiivi kogudes on 20. sajandi esimesel poolel kogutud materjalid erinevates folkloorižanrides seksuaalsust puudutatud (Kalkun, Sarv 2014).

Nagu varasemalt mainitud, käsitletakse seksuaalhumorit peamiselt mahasurumisleevendusteooriana, kuna seks on enamikus kultuurides tabuteema. Raskin jaotab seks-empiriikat järgmiselt: seksuaalne/mitteseksuaalne ja eksplitsiitne/implitsiitne, mis omavahel kombineerides kujundavad neli eristatavat sekshuumori põhitüüpi (Krikmann 2004: 42-44):

1) opositsioon seksuaalne/mitteseksuaalne: avatud, spetsifitseerimata; Siinkohal ei esine spetsiifilist seks-skripti, humoristlik skript tekib seksuaalse vihjest. Raskini sõnul mõjub primitiivsele kuulajaskonnale roppuse ütlemine mitteseksuaalses kontekstis naljana.

2) opositsioon seksuaalne/mitteseksuaalne: avatud, spetsifitseeritud. Siinkohal on seksi skript üksikasjalikult esitatud. Skriptid on jaotatud järgnevalt: genitaalide suurus/tugevus, seksuaalne võimekus/võimetus, seksuaalne paljastus, seksuaalne kogematus/kogemus, keelatud seks.

3) mitteseksuaalne opositsioon eksplitsiitselt seksuaalses naljas. Esindatud on naljad, kus Raskini sõnul on avatult seksuaalne vastamisi endastmõistetava opositsioonipaariga „seksuaalne/ mitteseksuaalne”. Kuulajale luuakse ekslik mulje seksuaalsusest, kuid loo käigus selgub, et tegelikult ei ole seksuaalsusega tegemist.

4) spetsiifiline, seksuaalopositsioon eksplitsiitselt seksuaalses naljas. Esindatud on naljad, kus lugu algab ja lõpeb seksuaalselt ning opositsioon seksuaalse ja mitteseksuaalse vahel on võimendatud eriomase seksiskriptiga.

Võib julgelt täheldada, et Eestis ei ole seksuaalsust pärimuses palju uuritud. Teematikat on õrnalt puudutatud ning kõige tuntumaks ebasüüdsate teemade käsitlejaks võib pidada Andreas Kalkunit, kes on toimetanud ja kokku pannud Feodor Vanahundi lugusid käsitleva raamatu „Ilosa’ ja pogana’ jutu” (2015), kus on arutletud tuntud tabuteemade üle: roppused ja seks.

Andreas Kalkun on Mari Sarvega käsitlenud seksuaaltemaatikat ühisartiklis „Seks ja poeesia: regilaulu peidus pool” (2014) ning tutvustanud eelmainitud raamatus käsitletavaid lugusid artiklis „Feodor Vanahundi ropud naljad. Erootiline imperatiiv: poeesia ja tabustatud sotsiaalkäitumise viisid” (2016), millele on järgnevad alapeatükid rajatud.

1.4. Seksuaalsus eesti regilaulus

Andreas Kalkuni ja Mari Sarve ühisartikkel „Seks ja poeesia: regilaulu peidus pool” (2014) võtab vaatluse alla, kuidas eestlased tunnetasid seksuaalsust, mehelikkust ja naiselikkust regilauludes. Kirjeldatakse/analüüsitakse 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses kogutud pärimust, mis peegeldab hästi oma kogumise aega, kuid on säilitanud tänu värsimõõdule ja vormelile ka vanemaid süžeid ja kujutelmi (Kalkun, Sarv 2014: 91). Antud peatükk on suuresti eelmainitud artikli refereering, sest Eesti kontekstis pole seksuaalsust regilaulus varem uuritud.

Suurem osa eesti regilauludest on kogutud naistelt, kuid leidub ka meeslaulikuid. Kuna valdavalt on laulja võtnud üle minarolli, on selge, et nii eelistatakse ka soole kohaseid laule. Kuna regilaul on Eesti pärimuses valdavalt lüüriline, omistatakse regilaulutraditsioon automaatselt naisele ning tõdemus, et kangelaseepika meil peaaegu puudub, viib arvamusele, et eesti pärimustraditsioonis on mehelikkusest vajaka (Kalkun, Sarv 2014: 92). Folkloristid on loonud skeemi, et kunagi kõlas ka Läänemerealadel

meeste repertuaaris kangelaseepika, kuid see on naiste esituses taandunud kehvaks lüroepikaks (Kalkun, Sarv 2014: 92).

Merili Metsvahi on oma 2015. aastal avaldatud artiklis „Tüdrukut poisi kätevahelt magamast leida pole nende seas häbiasi.“ August Wilhelm Hupeli avaldatud talupoegade seksuaalelu kirjeldused eesti perekonna ajaloo kontekstis” arutlenud patriarhaalse ühiskonna üle, mis on meie ühiskonnas alates 13. sajandist valdav olnud. Võib uskuda, et enne ristiusustamist ning sakslaste pealetungi oli naisel ühiskonnas võimukas roll, naiste iseseisev seksuaalsus kestis veel kaua pärast ristiusu saabumist (Metsvahi 2015: 104).

Samas artiklis on Metsvahi viidanud käesoleva peatüki põhilisele allikale - Kalkuni ja Sarve ühisartiklile, kus on välja toodud, et seksuaaltegevuste algatajaks on olnud peamiselt naisterahvas, mitte mees, ning suguelundite representatsioonid on väga sagedased. Siinkohal on oluline märkida, et Lääne-Euroopa kontekstis seda ei esine, erandiks võib pidada karjala folklooris esinevaid eufemisme (Metsvahi 2015: 125).

Meie pärimuses on kindlasti säilinud üks laululiik, mille võib eelkõige meestele omistada (Kalkun, Sarv 2014). Sellegipoolest on oluline välja tuua, et ka naised esitasid obstsöönse sisuga lugusid. Laululiiki pole küll kogudes otseselt liigitatud, kuid kannab tüübinimetust „Lori/Lora” või „Poiste lori” ning käsitleb seksuaalseid ja ihulisi intiimtegevusi. Oma teemade avaruse ja avameelsuse poolest on see eesti regilaulupärimuses erakordne laululiik (Kalkun, Sarv 2014: 107). See loob väga hea pildi naise ja mehe rollist enne 20. sajandit.

Lora puhul on osalt ajendiks olnud sugulus rahvahuumoriga ning teisalt mütoloogiaga. Ent oluline on märkida, et lauldi ka luulelise mängulisuse pärast, laulud olid rituaali või kombestikuga seotud või lauldi lihtsalt ütlemise mõnu pärast, sest temaatika oli seinast seinast. Kasutati tabustatud keelt, lauldi suguelunditest, -ihast ja -ühtest, lubatud ja lubamata naudingutest, roojamisest, urineerimisest, peeretamisest jm. Leidub nii poeetilisi kui vulgaarseid laule, mis väljendavad seksuaalsusega seotud muresid ja rõõme, soove ja ihasid (Kalkun, Sarv 2014: 92).

Kui Jakob Hurt kutsus 19. sajandi lõpus eesti rahvast üles „vanavara” koguma, julgustas ta kogujaid üles kirjutama ka kõlbmatuid lugusid, sest ilusa kõrval tuli tunda ka inetut.

Selle kaudu lootis ta tundma õppida eesti rahva hinge, kuid tegevuse peidetud eesmärk oli protestantlikule korrale vastuvõetamatu väljajuurimine (Kalkun, Sarv 2014: 93). Kuna lorilaulud olid taunitud, keeldusid ka paljud laulikud neid ette kandmast just eeltoodud põhjusel, usulistel põhjustel või seepärast, et need olid iganenud. Ka korrespondendid ei pidanud tihtipeale õigeks vulgaarse sõnavaraga laule regilaulude alla liigitada, vaid nimetasidki neid loraks ning kogude märkused väljendavad tihtipeale üleskirjutajate kahtluseid, kas need lood üldse kõlbavadki ülla „vanavara” sekka.

Kogujad ei pannud kõike kirja, mida jutuvestjad-laulikud rääkisid. Ka Hurdale saadetud pärimuses on kogujad maininud, et ei pidanud sõnakasutust õigeks ning on lisanud, et hoolimata teemavälisusest saadavad nad siiski ka ebasündsaid tekste. Saadetud tekstid olid valdavalt juba tsenseeritud. Kõige suurem tsenseerimislaine Eesti Rahvaluule Arhiivis, tollase nimetusega Riikliku Kirjandusmuuseumi Rahvaluule Osakonnas, toimus Nõukogude Liidu liikmesriikide soviitiseerimise käigus, 1940. aastate lõpus ning 1950. aastal. Selle käigus tsenseeriti ideoloogiavastaseid lugusid ning ka roppuseid. Sobimatu muudeti lugematuks (kleebiti peale, soditi tumedaks, lõigati välja) ning asendati sobiva väljendiga (Kulasalu 2014: 60). Rahvaluule modifitseerimine hävitab loo algupärase ilme, ei anna ülevaadet tollasest keelekasutusest ning ka tõekspidamistest, kuigi teatud juhtudel võib terviklikku teksti lugedes algsest ainesest aimu saada.

Hurda „Vana kandle” Põlva kihelkonnast kogutud regilaulude vihikus leidub ka lorilaule, kuid kui teiste teemade pealkirjad on tõlgitud saksa keelde, siis lorilaulude tõlge jäi ladinakeelseks (Kalkun, Sarv 2014: 94). Avaldamisejärgne tagasiside oli karm ning kardeti, et edasine tegevus võib ka Hurda ära rikkuda. Edaspidi oli Hurt ettevaatlikum ning jättis järgnevates kogudes lorilaulud välja, paigutas need lõppu või hajutas teemade vahele (Kalkun, Sarv 2014: 95). Haritlaskond tundis seega räägitud lugude pärast piinlikkust, kuid talurahvas võttis roppuseid sisaldavaid lugusid elu osana.

Lorilaulude laulmise traditsioon kuulub peamiselt meestele, sest nii minategelane kui lauljate osakaal on valdavalt meessoost. Enamik lorilaule vaatleb suguelu kui normaalset elu osa ega mõista seda hukka. Nii mehed kui naised jutustavad isiklikest kogemustest ja ihadest (Kalkun, Sarv: 96), kuid siinkohal tuleb mainida, et laulik ise ei pruugi minategelane olla. Regilaulus on seksuaalakti algatajaks tihtipeale naisterahvas, kuid halvaks panu see üldjuhul ei pälvi. Romantilisus on jäänud regilaulus tagaplaanile,

kuid kehaline vajadus on lauludes esindatud (Kalkun, Sarv: 96), sest romantika ei olnud vanarahva prioriteet, kuid kehalisi vajadusi ei häbenetud.

Lorilaulude oluliseks tunnuseks on lorilaulude keel, millel on rikas sünonüümikasutus. Kuigi paljud laulud on loodud lihtsalt ütlemissõnu pärast, on märkimisväärsed ka teisendsõnad (Kalkun, Sarv: 97). Euroopa kontekstis on haruldane, et genitaalidele ja suguuhteile leitakse palju erinevaid sünonüüme.

Marika Mägi on 2009. aastal ilmunud artiklis „Abielu, kristianiseerimine ja akulturatsioon. Perekondliku korralduse varasemast ajaloost Eestis” toonud välja, et 19. sajandil tekkis ja õitses patriarhaaditeooria, kuid 20. sajandil muutus monogaamia ja patriarhaalne perekond tsiviliseerituse mõõdupuuks, mis tõrjus välja käsitlused patriarhaadist (Mägi 2009: 77). See aga tähendas, et naisest lähtuv ühiskonnakorraldus asetseks üldises evolutsionismist ajendatud käsitluse kohaselt ühiskonna alamtasemel.

Pärimuse analüüsil tuleb seda silmas pidada, sest ka pärimuse kogujad lähtusid sellest ainuõigeks peetavast ideest, et Eestis valitses patriarhaalne elukorraldus ning sellest lähuvalt on loodud varasemad teooriad Eesti perekondlikust korraldusest. Patriarhaalsust hakati käsitlema kui midagi universaalset ning emajärgseid ühiskondi vaadeldi meestevaheliste suhete kaudu (Mägi 2009: 77). Nõustun Marika Mägiga (2009), et seda ei saa täieliku tõena käsitleda, sest eesti pärimusvara annab hea ülevaate naise rollist ühiskonnas ning seda seisukohta võimendab ka pärimus, mis on üles kirjutatud naislaulukutelt ning naisjutuvestjatelt. Tuleb arvestada, et folklooris esinevad kompromissimehhanismid. Naised ei pruukinud elada nii vabalt, kui nad end lauludes on kirjeldanud. Seega on folkloor üks väljaelamise võimalusi.

Soomes käsitleti seksuaalteemalist laulu- ja loitsupärimust juba 1990. aastatel ning koostati algne liigitus, mis põhineb sisul ja ülesandel (Kalkun, Sarv 2014):

- 1) müütilised ja maagilised laulud;
- 2) fantastilised laulud;
- 3) naturalistlikud (pornograafilised) ja realistlikud laulud;
- 4) pilkavad ja kuulujutulised laulud.

Lori annab hea ülevaate, kuidas vanasti seksi suhtuti ning kuidas teemasid käsitleti. Regivärsilise lori puhul on oluline märkida, et naiste ja neidude enda hääli ei lähe niivõrd karmis laulužanris kaduma ning igapäevast seksuaalsust vaadeldakse loomuliku elu osana, st seda ei peljata ning suhtumine sellesse on positiivne. Kindlasti peab välja tooma, et tollal kristlikus ühiskonnas oli naise keha seksualiseerimine tabu, kuid lori kujutab naist seksuaalsena. Romantilist liini ei ole loris märgata, kuid kristluse osakaalu suurenemine Eesti kultuuriruumis muutis seksuaalteemad tabuks, mistõttu pöörduti vaevatasu saamiseks ballaadiliku lauluviisi poole. Kui varasemalt oli regilaulutraditsioon pigem kollektiivne, siis ballaaditraditsioon muutub individile omaseks (Kalkun, Sarv 2014: 108).

Nii nagu talupojad pole ühtne rahvahulk, ei leidu ka loris ühest arusaama mehelikkusest ja naiselikkusest. Lorilaulude puhul sai iga jutustaja oma soorollile vastavalt anda edasi omale iseäraliku nüansi, samastudes minategelasega ning laulis oma rõõmust, murest, kogemustest ja ihadest (Kalkun, Sarv 2014: 92).

1.5. Seksuaalsus eesti naljandis

Seksuaalsust eesti naljandites on käsitlenud Arvo Krikmann (1939-2017) ning Andreas Kalkun (snd. 1977) ning antud peatükk on refereering 2015. aastal Paul Hagule pühendatud seitsmendas Setomaa kogumikus avaldatud Kalkuni artiklist „Feodor Vanahundi ropud naljad. Erooline imperatiiv, poeesia ja tabustatud sotsiaalkäitumise viisid”.

Andreas Kalkun on saanud palju ainet ja inspiratsiooni seto roppude naljade üleskirjutamiseks ja analüüsimiseks Feodor Vanahundilt. Esmalt tuleb mainida, et seesuguste iseäranis nilbete naljade üleskirjutamine ja Eesti Rahvaluule Arhiivi saatmine on juba omaette julgustükk, sest üldiselt on tabuteemasid puudutavaid lugusid peljatud ning tihtipeale ei mõista üleskirjutajad ka nende lugude osatähtsust pärimuses, kuid Vanahundi lood on meelelahutuslikud ja käsitlevad seksiteemasid avameelselt (Kalkun 2015: 119). Ei jutustajal ega kirjutajal paista olevat probleeme käsitletava temaatikaga.

Feodor Vanahunt (1890-1965) sündis Setomaal Lõtina külas ning oli venelase ja seto naise poeg. 18-aastaselt läks ta sepikotta tööle, kus kuulis klientidelt ja töölistelt mitmeid lugusid, millega hiljem oma repertuaari rikastas. Lood tekkisid ka sõja-aastatel ning vanglas viibides. Oma jutusoone päris ta isalt ja vanaisalt, kes jutustamistraditsiooni põlvkonniti edasi kandsid (Kalkun 2015: 120). Ka Vanahunt ise pärandas oma lugusid teistele edasi. Sellest annab aimu Vanahundi lugusid kirja pannud Marie Podrätšikovi, kes oli ka ise hea jutuvestja ja isiklik repertuaar on mõjutusi saanud tõenäoliselt Vanahundi lugudest. Podrätšikov oli juba enne kirjapanemist Vanahundi lugusid kuulnud ning neis esineb samuti obstsöönsusi (Kalkun 2015: 123).

Vanahundi jutud on oluliseks allikaks Eesti naljandipärimuses. Umbes pooled Eesti Rahvaluule Arhiivis leiduvad Feodor Vanahundi jutustustest on kirja pannud Marie Podrätšikov (hiljem Porosk, 1912-1987), kes kogus 1934. ja 1935. aastal Vanahundilt 176 juttu. Traditsiooni jätkas Marie vend Paul Podrätšikov, kes kogus 1934. aastal 12 juttu, 1934. aastal pani J. Tammeorg kirja 18 juttu ja 9 laulu ning 1935. aastal kirjutas Aleksei Põhi üles 19 juttu ja 9 laulu, mille sekka lisas ka usundi- ja kombekirjeldusi ning mõistatusi (Kalkun 2015: 122). Vanahundilt kogutud pärimus ei ole oluline ainult naljandi žanri jaoks, vaid kogutud materjali hulka kuulub mitmekülgset pärimust.

Marie Podrätšikov ja Feodor Vanahunt olid omavahel suguluses ning tõenäoliselt oli Vanahunt ka varem Podrätšikovi juuresolekul ebasündsaid lugusid rääkinud. Tihtipeale tegid jutuvestjad kogujatel vahet, otsustati vanuse ja soo põhjal, kellega teatud lugusid jagada (Kalkun 2015: 122).

Andreas Kalkun on kokkuvõtvalt öelnud, et Vanahundi naljandite hulgas on ka uuemaid anekdoote ja pajatuselaadseid tekste, milles on esindatud nilbused. Samuti tõdeb Kalkun, et räägitud lugudel on ka rahvusvaheliselt teatud jooned. Lisaks kohalikele lugudele annavad rahvusvaheliselt tuntud jututüübid lugejale ülevaate jutustamise ajast ning kohalikust eluolust. Teisalt tuleb tihtipeale loo mõistmiseks olla kursis jutustamiseaegse olustiku ning kombestikuga. Lood varieeruvad vanema ning uuema aja lugude vahel, millest annavad aimu ajale kohased muutused: uuemad lood kaasavad autosid, kinofilme ning vanemad lood kujutavad hirmu *vanahalva* või surnust ärganu ees (Kalkun 2015: 123). Seega on Vanahundi repertuaar lai ning käsitleb erinevaid perioode.

Vanahunt on nii žanrides kui temaatikas mitmekülgne. Näiteks on naisi kujutatud nii rumalate, kartlikute ja kodustena kui ka seksuaalselt avameelsetena: kujutatud on naisi, kes peavad armukesti, ostavad seksi või lahkuvad mehe juurest. Vanahundi jutustamisstiili puhul tuleb märkida, et tänapäeval piinlikkust tekitavad teemad (kahemehepidamine või ämmaga samas magamistoas magamine) ei ole Vanahundi suust kuulduna rõhutatud (Kalkun 2015: 124-25), sest siinkohal tuleb mõista seto kultuuri eripärasid.

Kalkun tõdeb, et Vanahundi naljandid liigituvad lihtsalt eelmainitud Raskini klassikalise seksuaalhumori käsitluse alla (vt Krikmann 2004: 42) ning toob välja ka Susan Sontagi pornograafia käsitluse erootilise imperatiivi, milles on koht ka tabustatud seksuaalsusele: bi- ja homoseksuaalsus, intsest, sodoomia jm. Vanahundi väljaarendatud naljandid liigituvad selle käsitluse alla, sest need lõhuvad tabuteemasid, tegevus on viidud äärmusesse ning keskendub põhiliselt seksuaalaktile (Kalkun 2015: 126). Sontagi porno- ja huumorikäsitlus on kohane lugude puhul, kus leidub huumoriga segunenud pornograafilist ainet (Kalkun 2015: 127).

Andreas Kalkun on toonud regilauludes leiduva seksuaalsust käsitlevas artiklis (Kalkun, Sarv 2014) välja suguelundite poeetilised nimetused, mis kajastuvad ka naljandeid käsitlevas artiklis. Vanahundi jutupärimuses mõjuvad kõige kuulajasõbralikumalt naljandid, mis keskenduvad suguelundite poeetilistele sünonüümidele ja mille eesmärk ongi seeläbi kuulajate meelt lahutada (Kalkun 2015: 127). Vanarahva leidlikkus sünonüümide leidmisel on erakordne ning lahutab kuulajate meelt juba hea sõnakasutuse pärast.

Vanahunt on oma naljandites käsitlenud tabustatud seksuaalseid praktikaid üsna aktuaalsena. Kuigi tema räägitud jutud on valdavalt heteronormatiivsed, sisaldavad räägitud naljandid ka homoseksuaalsuse, sodoomia, prostitutsiooni ning intsesti elemente. Siiski on naljandites juhtival kohal hegemooniline maskuliinsus, mis teeb naist maha ning naeruvääristab teisi mehelikkuse väljendusvorme, sealjuures kinnistades normiks peetava maskuliinsuse positsiooni ühiskonnas (Kalkun 2015: 130).

Ka sodoomia on naljandites levinud teema, sest nii Eestis kui lähipiirkondades praktiseeriti seda laialdaselt karmidest karistustest hoolimata (Kalkun 2015: 130).

Tabustatud temaatikat vaadeldes tuleb arvestada ühiskonnainormide muutumisega, sest 20. sajandi alguse ühiskond oli avameelsem kui tänapäeval.

Mike Donaldson on oma artiklis „Mis on hegemooniline maskuliinsus?” (1993: 644, autori tõlge) arutlenud mehelikkuse juhtomaduste üle ning välja toonud Susan Sextoni käsitluse, milles avatakse mehelikkuse normid. Nendeks on peetud julgust, sisetunde järgimist, iseseisvust, ülemvõimu, oskuslikku talitlusviisi, ühtehoidvust ning teatud määral karmust. Kuna mehelikkus varieerub erinevates ühiskondades, on seda käsitlust erinevates kultuurides raske rakendada.

Hegemoonilise mehelikkuse põhiideeks võib pidada naiste nägemist potentsiaalsete seksobjektidena ning teisi mehi seksuaalselt ei ihaldada. Naised pakuvad meestele seksuaalseid võimalusi, mille nimel mehed üksteisega võistlevad (Donaldson 1993: 645). See ei tähenda ilmtingimata naisterahvaga halvasti käitumist. Hegemooniavastaseks peetakse näiteks homoseksuaalsust, sest see vastandub heteroseksuaalsusele, on ebamehelik ning omasooiharus ja sellega kaasnev nauding on hukutav (Donaldson 1993: 648). Lõputöös käsitletud naljandid ei vaatle meestevahelist seksuaalsust.

Donaldson on jõudnud järelduseni, et teatud määral eksisteerib ainuõige mehelikkus naise kaudu, sest mehelikkus tähendab naisest üleolemist ning tema kontrollimist, kuid samuti pürgitakse oma soo kontrollimise poole. Patriarhaalne kapitalism on meile sisendanud, et olenemata mehest, on meessugu siiski parem kui teine pool ühiskonnast, mille moodustavad naised. Mehelikkuse mõiste loomisel ja mehe ühiskonnas positsioneerimiseks on tarvis kasutada naise osatähtsuse madaldamist (Donaldson 1993: 655). Minu arvates ei ühti see käsitlus meie varasema kultuuripärimusega, kus naistel on siiski olnud läbi ajaloo oluline roll kanda.

Seksuaalsus ei väljendu paljudes folkloorižanrides, kuid naljand on hea vahend delikaatsemate teemade käsitlemiseks. Vanahundi seksiteemalised lood mõjuvad muretult, ei moraliseeri, vaid lahutavad meelt eelkõige oma variatiivsusega. Tema repertuaaris leidub nii vanemaid kui uuemaid naljandeid (Kalkun 2015: 133), mis täiendavad meie pärimuskogu ning muudavad folkloori mõiste palju kirjumaks.

1.6. 20. sajandi alguse eluolu

Et mõista eesti rahva mõtlemisviisi ning huumorit, on oluline mõista 20. sajandi eluolu ja tolleaegset kombestikku. Võib julgelt väita, et iga eestlane on külستانud mõnd välikäimlat ning põit ka põõsas kergendamas käinud. Keha kergendamine on muutunud meile omaette ettevõtmiseks. 21. sajandiks oleme harjunud aluspesu kandmisega, ilma tunneme end lausa paljalt. Naiste garderoobi tekkisid aluspüksid alles 20. sajandi alguses (Uus 2007) ning ka siis ei olnud aluspükste soetamine kõigile võimalik.

Ka jalanõukultuur jõudis Eestisse üpris hilja. Näiteks saapad jõudsid esimesena saarlaste sekka 18. sajandil, 19. sajandi alguses levisid need ka mandrile. Sajandi lõpuks oli saabaste kasutamine üsna levinud, kuid neid kasutati vaid tähtsamatel puhkudel. Kaloss oli teine jalanõu, mida kasutati laialdaselt, kuid ka need levisid esialgu jõukamate inimeste seas. Neid reklaamiti ajalehes ning vaimustus kalosside ja saabaste üle levis nii noorema kui vanema põlvkonna seas. Kalossid olid üsna levinud 19. sajandi keskpaigaks. (Paatsi 2013: 127-28)

Kahjuks on Eesti 20. sajandi alguse eluolu kohta vähe materjali säilinud, sest nii etnoloogid kui folkloristid kogusid silmapaistvamat materjali, tavaline jäi tagaplaanile ning selle säilitamist ei peetud oluliseks. 20. sajandi alguses hakkas iseseisvunud Eesti riik inventeerima vastse riigi olukorda ning tänu sellele on meil säilinud mustuse ja puhtuse kohta ülevaatlik süstematiseeritud ning sünkroniseeritud materjal, mis asub Eesti Rahva Muuseumi Sanitaar-topograafilises Arhiivis (Pärdi 2002a: 106), mida etnograafid on kahjuks võrdlemisi vähe kasutanud.

1920. aastatel eestlaste eluolu ning tervist uurivad arstid ning arstiteaduse üliõpilased pidid tõdema, et tollane kodu korrashoid ei olnud hea. On märkmeid nii inimeste enda puhtuse kui ka eluaseme kohta. Toad olid kasimata, laudadel hoiti toidujäänuseid ning inimesed ise pesid end harva. Pesti saunas või kui sauna talus ei olnud, siis vannides või anumates; nägu iga päev ei pestud (Pärdi 2002a: 104). Samuti toodi välja kehv käimlate olemasolu (Pärdi 2002b: 63), millel peatun järgmistes lõikudes.

Nõukogude ajal hakati eesti talupoja kultuuri suhtuma idealiseeritult (Pärdi 2002a: 104), kuid tänu folkloristide ning etnoloogide kogutud materjalile teame, et idüllist oli elu kauge: ropendati, joodi, välikäimlad puudusid talukompleksist ning elati võrdlemisi

vaba suguelu (Pärdi 2002). Ehkki eluolust on vähe teada, annab just see kõige parema ülevaate, kuidas ühiskond on ajas ja ruumis muutunud ning arenenud.

Eesti talupoegade eluolu üle vaatama läinud haritlaste kui ka mõisnike silmis ei paistnud eestlane kombekas, sest keha käidi kergendamas metsatukas, aias ning põlluserval, talvel käidi laudas. Häbi ei tekitanud ka teiste silme all ihuhädade leevendamine, vaid seda loomulikku protsessi nimetati õigete nimedega. Peab tõdema, et viimane aastasada on muutnud need toimingud meie kultuuris tabuteemadeks (Pärdi 2002b). Muutunud on ka elukorraldus ja n-ö nähtavus.

Materjali esinduslike uurimisalade, nagu rahvariiete, tähtpäevapidustuste, laulude jms kohta on palju, kuid sanitaartingimuste kohta leidub teavet vähe. Alateadlikult ei ole haritud ainese kogujad pidanud õigeks puudutada tabustatud teemasid (Pärdi 2002b: 52). 1920.–30. aastatel kogutud Eesti Rahva Muuseumi Sanitaar-topograafilises Arhiivis leiduvas materjalis on kirjeldatud ümbruskonna loodust, tervishoidu, elamute heakorda ja sisustust, puhtust toas ja õues, käimlaid, isiklikku hügieeni (saunas käimine), ehalkäimist ja prostitutsiooni, toitu ning meelemürke (tubakas, alkohol) (Pärdi 2002b: 53). Lisaks 1920.–30. aastatel läbiviidud välitöödele koguti ka 1999. aastal lisainformatsiooni, kuigi antud info on tagasivaatav ning kindlasti ka tänapäevastest tõekspidamistest mõjutatud.

Saab täheldada, et juba 16.-17. sajandil tekkisid mõttelised ettekirjutised, kuidas tuleb teatud puhkudel käituda, näiteks söögilauas. Pärdi on välja toonud, et lauas istudes ei tohtinud rõhitseda, sülitada ega nuusata käega või kuuehõlma (Pärdi 2002b: 55). Oluline on mainida, et nn õige käitumine ei tulene mitte hügieeni eesmärgist, vaid sotsiaalsetest põhjustest. Kohane käitumine eristas haritud inimesi lihtrahvast, kes sõi ühest kausist, jõi samast anumast ning sõi tihtipeale kätega. Kusjuures, sageli ei pestud põllult tulles käsi ega nägu, sest mustus oli taluelu paratamatu osa (Pärdi 2002b: 55).

Lääne kultuur ja kristluse levik tõi kaasa muutusi ka eesti talupojakultuuris. Varasemalt oli eesti talunaiste hulgas üldlevinud püsti urineerimine, vanemate naiste seas oli see aktuaalne veel 1930. aastatelgi (Pärdi 2002b: 57). Sellest võib järeldada, et tollal ei olnud veel aluspükste kandmine levinud ning keha kergendamine käis häbitunde ja takistusteta. Ei häbenetud ka kollektiivselt keha kergendada, kuigi naised tundsid

omavahel rohkem piinlikkust kui mehed (Pärdi 2002b). Taunitud ei olnud ka teised kehalised tegevused, nagu rõhitsemine, peeretamine, aevastamine, higistamine ning oma ihade füüsiline väljendamine (Pärdi 2002b: 56), sest ühtegi loomulikku tungi ei olnud kombeks maha suruda.

20. sajandi esimesel poolel hakkasid ka keha kergendamise kombes muutuma ning kuigi varasemalt oli püsti urineerimine naiste hulgas üldlevinud, hakkas 20. sajandi esimestel aastakümnetel muutuma see iganenuks ning valdavaks sai kükakil urineerimise komme. Samuti hakati kehaliste vajaduste rahuldamise puhul privaatsust hindama. Laste seas oli loomulike vajaduste avalik rahuldamine levinud ka veel 1930. aastatel. Tüdrukud tegutsesid valdavalt omaette, vahel kahekesi, ning ei rääkinud kehalistest tegevustest, poisid seevastu ei häbenenud (Pärdi 2002b: 58). Sellele toetudes võib oletada, et poisid suhtusid kehalistesse tegevustesse avameelsemalt kui neid.

Sama avameelselt kui uriini ja väljaheidetesse, suhtuti ka enda puhastamise pärast toimetusi. Seda toimingut teostati puulehtedega, samblaga, puulaastuga; talvel koolivihikute lehtedega, ajalehe- ja märkmikulehtedega ning kuna paberit polnud palju saada, kasutati tihtipeale ka kätt või särgisaba. Mõnes peres oli levinud ka riie, mida pesti või mis rohke määrdumise korral põletati (Pärdi 2002b: 59). Teadmatusest tulenevalt ei peetud hügieenist lugu, seda enam ei mõistatud, miks pidev pesemine vajalik on.

Mustust ja halba hügieeni seostati tihti vaesusega, sest vaesemates peredes puudus käimla ning saun. Kuna eesti talupoeg ei olnud hügieeni eest hoolitsemisega kursis, ei nähtud kasimatuses probleemi. Paljud pered elasid halbades pesutingimustes, st kord nädalas pesti keha saunas või anumas (käsi pesti sagedamini, kuid nägu tihtipeale mitte) kuni 1920. aastateni. Pesti ja pandi puhastesse riietesse ainult mõne tähtsama sündmuse puhul (Pärdi 2002a: 109), kus kasimatus võinuks piinlikkust tekitada.

Esimesed käimlad tulid Baltimaades kasutusele juba 16.–17. sajandil ning need kuulusid mõisakompleksi. Eesti kontekstis leidsid käimlad laialdast kasutust Läänemaa ja Saaremaa mõisates, kus need olid ehitatud magamistoa nurka ning nende ukse ees oli haak. See tähendab, et juba siis pidasid aadlikud lugu privaatsusest. Talupoegade seas hakkas käimlakultuur levima 19. sajandi lõpus, mil esimesed välikäimlad ehitati

laudadest ja need olid varustatud istelauaga. Kuigi välikäimlad levisid Eesti kultuuriruumis pika perioodi jooksul, võtsid eestlased need aeglaselt omaks. Ka 1960. aastatel leidus talusid, kus puudus käimla. (Pärdi 2002b: 60)

Väljaheited põhjustasid haigusi ning üldiste soovitude eiramine tõi kaasa seisaku hügieeniolude edenemises. Inimestel puudusid teadmised, nad olid kinni oma üldistes arusaamades ning tõekspidamistes. Juba 19. sajandi alguses hakati rahva tervise pärast muret tundma. 1816. aastal ilmus J. W. L. Luce „Tervisse Katekimusse Ramat”, milles oli põhjendusi ja soovitusi, miks peab inimene ja inimese eluase puhas olema. Soovitati loomi elumajades mitte pidada, samuti vaadati viltu suitsutaredele ning anti nõu laudpõrandate eluruumidesse organiseerimiseks. Üheks soovituseks oli ka hammaste loputamine igapäevaselt (Pärdi 2002a: 108), kuid ka see leidis halvaks panu.

Kahjuks ei arvestatud talupoegade võimalustega. Ka sanitaartopograafid pidid tihtipeale tõdema, et talurahvas ei mõistnud hügieeni ja eluaseme puhtuse olulisust, kuid siin tuleb mõista Lääne-Euroopa ning tollase Eesti kultuuri erinevusi. Kui kodanlikus Lääne-Euroopas oli naise ülesandeks kodu korrashoid, siis Eestis tuli naisel tegeleda muu majandamisega (Pärdi 2002a: 108). Sellest lähtuvalt võib öelda, et kasimatus oli tajupojakultuuris võrdlemisi tavapärane ning talupoegade ja haritlaste silmis oli mustusel erinev tähendus. Maainimesed pidasid mustust paratamatuks (Pärdi 2002a: 109).

Soovitused elutingimuste parandamiseks hõlmasid käimlate ehitamist ning pesuvõimaluste olemasolu. Esimese maailmasõja lõpuks olid käimlad üle Eesti paiguti olemas, sest käimlate ehitamist püüti administratiivselt reguleerida, ent neid ei kasutatud väga. 20. sajandi teiseks kümnendiks olid käimlad olemas juba mitmel pool Eestis, eriti levinud olid need Lõuna-Eesti maakondades, kus mõnes külas oli pea igas talus käimla, kuid kõrvalkülas ei pruukinud olla ainsatki. Need jäeti ehitamata või ei kasutatud, sest ei nähtud tarvidust. (Pärdi 2002b: 63)

Nagu eelnevast võib järeldada, ei olnud välikäimlate kasutamine talupoegade seas vastuvõetav. 1920.–30. aastatel hakati ehitama sisekäimlaid, mis tundus veelgi vastuvõetamatum. Suurematesse ehitistesse rajati rohkem kui üks käimla, tihtipeale üks pererahvale ja teine talurahvale (Pärdi 2002b: 70). Peldikutest ei peetud lugu ka

sotsiaalsetes asutustes nagu kool või vallamaja (Pärdi 2002b: 70) ning keha käidi kergendamas looduses.

Püsti urineerimine ning looduses „asja ajamine” oli loomulik veel 30ndatelgi, ent käimlad olid selleks ajaks juba levinud. 1930. aastaks oli uus põlvkond saanud hügieenialase hariduse ning see põhjustas tülisid vanema põlvkonnaga, kes keeldus uut moodi omaks võtmast.

Just tõekspidamised ning üldised arusaamad olid takistuseks eesti rahva hügieeni ja eluolude paranemisel. Rahvas ei olnud uuendustele vastuvõtlik ning pidas vanaviisi talitlemist õigemaks ja kindlamaks. Pärdi tõdeb, et siinne talupojakultuur püsis võrdlemisi muutumatuna kuni 1930. aastateni (Pärdi 2002a: 117). Seega annab 20. sajandi alguses kogutud materjal hea ülevaate, kuidas elasid ja toimetasid eestlased 19. sajandi lõpust kuni 20. sajandi keskpaigani.

Kuna lõputöö on siiski seksuaalse suunitlusega, annan põgusa ülevaate talupoegade suhtumisest seksuaalsusesse, mida on 18. sajandil kirjeldanud August Wilhelm Hupel (1737–1819). Tema uurimusest selgub, et mehed ja naised olid omavahel seksuaalsuhetes ka abielueelselt. Hupel on nimetanud eestlasi ihalevaks rahvaks ning tüdrukude ja poiste koos magamine ei olnud häbiasi. Kõige enam tuli seda ette suvisel perioodil, kus pererahvast eemal magamine (lakas, tallis, õues magamine) või välitööde tegemine andis eelised suguliseks läbikäimiseks. Neidusid on suguküpseteks peetud juba 15. eluaastast, noormehi alates 17. eluaastast ning neitsilikkust ei peetud auasjaks. Pigem püüti endale leida kaasa või lubati endale vallaslaps teha, sest naised kartsid vanatüdrukude staatust. Tihtipeale abiellus mees enese teadmata varem rasestunud naisega ning ei teadnud, kes on lapse tegelik isa, kuid sel puhul pidi naine kirikule trahvi maksuma. Levinud oli ka teiste meeste lapsi sünnitanud naise kosimine. (Metsvahi 2015: 111-115)

Võib oletada, et maarahvas pühendas end töötegemisele ning oli suhete ja suhtumise aspektist üsna muretu. Ei häbenetud enda kehalisi vajadusi kergendada teiste silme all, ei peljatud rääkida kehalistest vajadustest ning ei pandud pahaks abielueelset seksi.

2. ALLIKAD JA MEETODID

Materjal on kogutud Eesti Rahvaluule Arhiivi kogudest ERA II 271 ja 272. Lõputöös käsitletud naljandid on põhiliselt võetud köitest ERA II 272, mille materjal pärineb peamiselt Paul Pärismaalt ning tema pojalt Voldemar Pärismaalt. Materjali on kogunud J. A. Reepärg 1940. aasta jaanuaris. Lõputöös on analüüsitud 35 lugu, millest 34 on naljandid. Valitud lugudest saame Paul Pärismaale omistada 13 lugu ning Voldemar Pärismaale lausa 17 lugu. Erandina olen sisse toonud ühe muistendi, mis tutvustab genitaalide nimetusi eri eluetappidel. Kuigi pealkiri viitab seksuaalteemalistele naljanditele, olen analüüsis välja toonud ka ühe mitteseksuaalse naljandi, et tutvustada mehe kui isa rolli perekonnas. Vaatluse alla olen võtnud 32 meesinformantidelt kogutud lugu ning vaid 3 naisinformantidelt kogutud lugu.

Vanahundi ja Pärismaade naljandirepertuaaris on märgata sarnasusi ning huvitav on ka informantide ea võrdlus. Nimelt on informandid olnud valdavalt vanemas eas. Paul Pärismaa oli kogumise ajal 66-aastane ning tema poeg vaid 25-aastane, ent mõlema räägitud naljandid annavad aimu heast jutustamisoskusest ning ka isiklikest kogemustest. Teised informandid on olnud kogumise ajal juba küpses eas, 50. eluaastates. Kuigi Paul Pärismaa on rääkinud lood valdavalt esimeses isikus, siis ülejäänud informandid on jutustanud lugusid kolmandas isikus. Sealjuures on huvitav tähelepanek, et meeste repertuaaris esinenud naljandid kujutavad meest teadlikumana kui naisi, kuid naiste repertuaaris esinenud naljandid on neutraalsed.

Köite ERA II 272 murdekeelsest materjali oli raskem mõista, mistõttu kasutasin vaid üksikuid naljandeid näitlikustamiseks üldpilti. Töötasin läbi mõlemad köited, milles eristasin naljandid. Naljanditest valisin välja seksuaalsusega seotud lood, mille omakorda liigitasin meest iseloomustavateks ning naist iseloomustavateks naljanditeks. Valiku tegin sõnavalikule ja temaatikale toetudes. Valitud naljanditele põhjal analüüsisin meeste ja naiste eripära seksuaalsusega seotud olukordades. Samadele naljanditele tuginedes, kuid mõne lisandiga, kirjeldasin analüüsitavates naljandites väljendunud kehalisust.

Analüüs baseerub kolmel alapeatükil, milleks on naise kujutamine, mehe kujutamine ja kehalisus valitud naljandites. Toon neis välja isikuomadusi, eripärasusi ning

sõnakasutust. Analüüsi eesmärk on tutvustada kahes kogumikus olevaid seksuaalsusega seotud naljandeid. Sealjuures olen liigitanud kahe peatüki naljandid Raskini teooria järgi, et siduda analüüsi ja teooriat ning tõestada, et valitud naljandeid on võimalik põhitüüpide järgi jaotada.

3. SEKSUAALSUS KOGUDES ERA II 271 JA 272 LEIDUVATES

NALJANDITES

Järgnevas peatükis vaatlen seksuaalsusega seotud naljandeid kolmest aspektist. Esmalt toon välja, kuidas kujutati naljandites naisi ning kuidas nende kirjeldamine varieerus olenevalt nende staatusest (nt vallaline vs abielus). Järgnevalt kirjeldan, millised olid naljandites esinenud mehed ning kuidas kirjeldati nende tegutsemist. Kolmandas alapeatükis on vaatluse all kehalisus üldisemalt: millistest teemadest kõneldi ning missugust sõnavara genitaalide kirjeldamiseks kasutati. Selleks, et luua analüüsile kontekst, toon naise ja mehe kujutamise juures välja, millisesse neljast Raskini poolt välja pakutud seksuaalhumori põhitüübi alla naljand sobitus.

Kogumikus ERA II 272 vaatluse alla võetud naljandid pärinevad peamiselt Paul ja Voldemar Pärismaalt. Paul Pärismaa (end. Pärsmann) on sündinud Põltsamaa kihelkonnas Pajusi vallas Luige mõisas 11. juunil 1873. aastal. Kuigi sündinud ja kasvanud on ta Põltsamaal, viis 1894. aasta ta Vene sõjaväkke, pärast mida ta koju tagasi ei pöördunud. Pärast nelja-aastast teenistust jäi ta Narva-Jõesuusse, kus mees leidis endale elukaaslase ning kus ta elas 21 aastat. Sellele järgnes kolimine Aasperre Haljala kihelkonda, kus ta juhuslikult lihttööliseks jäi ning mõisa jaotamise käigus sai endale maad (ERA 272 II, 41/2, Haljala 1940).

Julius Aleksander Reepärg kogus 1940. aasta jaanuaris Paul Pärismaa käest hulgaliselt lugusid, mis on ilmekad ning meelelahutuslikud. Reepärg on P. Pärismaalt kogunud lugusid lausa neli korda: 1939. aasta detsembris ning kolmel korral 1940. aasta jaanuaris. Koguja on tõdenud, et P. Pärismaa kannab oma lood ette enamasti esimeses isikus ning on ka ise palju läbi elanud. Samuti kogus ta Paul Pärismaa pojalt Voldemar Pärismaalt mitmeid lugusid, kuigi on maininud, et räägitud lood on „kõik liiga soolased”. Voldemar Pärismaa kohta lisainfot ei leidu, kuid on teada, et kogumise ajal oli noormees 25-aastane (ERA 272 II, 41/2, Haljala 1940). Naljandite analüüsil ilmnes lugusid, mis on nii isa kui poja repertuaaris, kuid mõlemad jutustajad on lisanud lugudele omapära.

Kuigi vaatluse alla võetud naljandid, mis sisaldavad roppusi või seksuaaltemaatikat, on valdavalt kirja pandud Pärismaadelt, leidub meelelahutuslikke ebasündaheid lugusid ka

naiste repertuaarist. Naiste jagatud lugusid leidub rohkem kogumikus ERA II 271, mis sisaldab mitme erineva koguja käekirja ning väga erinevate informantide lugusid. ERA II 271 valitud naljandid on kogutud valdavalt Rāpinast ning Pōlvamaalt, sellest tulenevalt on need ka murdekeelsed.

Analüüsis loon kogutud naljandite põhjal pildi naisest ja mehest, asetades rõhu seksuaalsetele läbikäimistele ning seksuaalsuse rollile ühiskonnas, sh ka omadustele; perekondlikest suhetest ning kehalisusest, mis annab aimu seksuaalaktidega seotud sõnakasutusest ning ka sekspoosidest, mis vanarahva ellu tõid niivõrd palju uudsust, et neist räägiti ka naljajutte. Analüüsi ilmestamiseks lisan terviktekstid, sest materjaliga tutvumine toob lugeja maarahva tõekspidamistele ja huumorile lähemale.

Kuna valitud naljandite sisu on pilkav, siis ei saa me luua realistlikku mehe ja naise kujutist, vaid saamegi vaadelda seda, kuidas alltoodud naljandites on neid kirjeldatud.

3.1. Naise kujutamine kogutud naljandites

Viimase saja aastaga on kujutluspilt naisest muutunud peaaegu et iga aastakümnega. Naljandite kogumisajaks, 1940. aastaks, oli linnaühiskonnas naise roll olla koduperenaine ning laste kasvataja, kuid maal elava naisena tuli peale laste ja kodu eest hoolitsemise tegeleda veel ka põlluharimise jm füüsilise tööga (Pärdi 2002b: 108). Mul on hea meel tõdeda, et viimase poolesaja aasta jooksul on naiste häält võetud aina rohkem kuulda, kuigi kahe soo vahelisest võrdsusest on veel vara rääkida. Valimikku kuuluvaid naljandeid lugedes võib kindlalt öelda, et naiste vaatepunkt on nähtav Eesti pärimuses ka 20. sajandi esimeses pooles ning varemgi.

Naistest rääkides ei olnud imekspandav, et naine võis kahe mehega samal ajal suhtes olla või abikaasat petta, kuid meie naljandipärimusest ei puudu ka lood naiivsest tütarlapselt, kelle poiss kavaldab üle, et neiuga seksuaalvahekorda astuda. Oluline on analüüsis eristada abieluvälist seksuaalsust ning abielusisest seksuaalsust. Suur hulk analüüsitavaid naljandeid loovad pildi vallalisest rumalast neiust, kes astub kas teadmatuses või siis isiklikust soovist seksuaalvahekorda. Sellest tulenevalt võib öelda,

et neiu süüetus ei olnud suhetes oluline, sest juba varem vahekorras olnud neiu ei olnud vähem ihaldusväärne. Küll aga pidasid neid ise oma puutumatuses lugu.

Eriti ilmekas on ERA II 272 kogumikku kirja pandud lugu sulasest ja peretütrest, kes isa ja ema eemalviibimist ära kasutades söövad koos põrsapraadi ning seejärel astuvad vahekorda, küll aga tüdruku enda mõistmata. Naljand jaotub Raskini seksuaalhuumori järgi teisse põhitüüpi (Krikmann 2004), sest kuulajale on selge, et aset leiab seksuaalakt. Samuti väljendub siin kogenematus skript. Isa on tüdrukut kaitsnud roppude sõnade ning kehalisuse eest, kuid noor sulane kasutab neiu teadmatust isikliku kasu saamise eesmärgil ära.

[...] Aga ma seletasin ära, et tema¹ ei söö mujalt kui tütarlapse kõhu pealt. „Mina olen ka tütarlaps, kas ta minu kõhu pealt ei võiks süia?” küsis ta ilmsüütult. Ütlesin, et võib küll. Kohe eitis piiga seljali, tõmmas kleidi sabast üles ja käskis minu maasikaid akkama seadma. Panin siis mõned maasikad kohale ja akkasin oma „vennakest” söötma. Kohe aga ütlesin temale imestades, et üks maasikas on veerend pilusse ja seda peab sealt välja võtma. „Kuda seda sealt kätte saab?” küsis tütarlaps kohkund palega. Vastasin, et küll „veikene vend” võtab välja. Piiga kiljatas korra, aga siis jäi üsna rahule. - Oli „vennakene” söömisega valmis, läksime ise toitu võtma. [...] (ERA II 272 89/94 (32), Haljala 1940)

Tüdruk ei saa otseloomulikult aru, miks mõne aja pärast tema kõht kasvama hakkab ning peab kogu loo oma kahtlustavale emale ära rääkima.

[...] Eks tütar viimaks muidugi kõik ära jutustand, aga siis olin mina juba ammugi sealt „ära aurand”. (ERA II 272 89/94 (32), Haljala 1940)

Sama loo on teises võtmes jutustanud Paul Pärismaa poeg Voldemar Pärismaa:

[...] Elas sulane seal juba tükk aega. Õpetajal oli kena tütar ja sulane tahtis selle kauni kätte saada. Aga see ei old kerge. - Kord oli sulane aias maasika peenra vahel pikali ja pani enesele püksiaugu ümber maasikaid ühes vartega. Tütar juhtus sinna tulema, nägi ja küsis: „Mis sa siin teed?” „Söödan oma „Miskale” maasikaid,” oli sulase vastus. Tütarlaps küsis: „Ehk minu „Miska” sööb ka maasikaid?” Sulane kostis: „Kindlasti sööb. Kui juba minu oma sööb, siis sinu oma ammugi!” Sulane ise sättis maasikad akkama, kuid peagi kurtis kohkund ealega, et üks maasikas kukkus sisse. Tüdruk irmuga,

---

¹ „veikene vend” ehk peenis.

et kuda seda kätte saab. Sulane vaigistas: „Pole viga! Küll ma oma „Miskaga” võtan välja!” Ja võttiski. (ERA II 272, 139/40 (3), Haljala 1940)

Ehk tuleneb see meesinformantide repertuaarist, kuid Pärismaade seksuaalteemaliste naljandite domineerivaks teemaks on lood naiivsest neiust. Ka järgnev naljand räägib rumalast neiust, kes ei näe sulase vempu läbi ning langeb poisi ohvriks, kuid tabav lõpusõna annab aimu, et neiule on olukord meeltnööda olnud. Ka see naljand liigitub Raskini teooria teise põhitüübi alla ning naljandis esineb kogenematuse skript (Krikmann 2004).

Talus oli sulane. Peretütar oli ilus ja noor. Sulane oli „liiaimuline”. - Kord lahutas ta väljal sõnnikut ja tütar tuli teda lõunale kutsuma. Sulasel tuli mõte, et nüüd on paras aeg. Kui peretütar tuli ligemalle, laskis sulane püksid kintsudele ja oidis tagumiku päeva poole. Peretütar küsis, et mis sa siin teed. Sulane vastas: „Ma võtan päikese kiiri enesele talveks tagavaraks. Tütar ütles: „Minagi tahaksin võtta!” Sulane andis nõu seda teha ja tüdruk seadiski oma tagumise poole päikese kiirte kätte. Varsti kurtis ta, et tema ei tunne sellest midagi. Sulane vastas: „Sa ei võigi tunda, sul on kaks auku: ühest lähevad kiired sisse, teisest välja, aga las ma lõon teise kinni.” Tüdruk oli nõus ja kiired ei läind enam kaduma. (ERA II 272, 143 (7), Haljala 1940)

Rumalat tüdrukut on kirjeldatud Pärismaade lugudes mitmel korral. Ilmekad on lood talutüdrukutest, kes enese teadmata katsuvad meesterahva suguelundeid või teisel puhul pulli munandeid. Rumal talutüdruk läheb poiste kavatsusi teadmata kartuleid pütist võtma, kuid haarab hoopiski kätte noormehe peenise.

[...] Poiss seadis oma noka kartuli püti veerele (äärele), ja tüdruk kartuli asemel sai pihku poisi noka. [...] (ERA II 272, 254 (8), Haljala 1940)

Teise loo puhul jääb rumal neuu lehma lüpskes magama ning ärgates on talupoisid lehma asemele pulli toonud, nii et viimane hakkab hoopiski pulli lüpsma. Kaudselt esineb sodoomia.

[...] Nad tõid tasakesi lehma asemelle pulli. Kui tüdruk ärkas lüpsma lehma, akkas lüpsma pulli. Pull aga seda ei sallind, et teda kelladest katsuti, ja andis jalaga, nii et tüdruk lendas kukerpalli ja piim maha, ja ise kiljatas: „Uih, lehma udar tuli tagant ära!” [...] (ERA II 272, 255/56 (9), Haljala 1940)

Järgneva naljandi puhul on oluline täheldada, et kuigi tegelikult ei ole juhtunud seksuaalsusega mingit seost, põhineb nali juhuste kokkulangemisel ning selles avaldub avatud seksuaalne/mitteseksuaalne opositsioon (Krikmann 2004), seega liigitub naljand teise põhitüübi alla. Kuigi naljand ei ole seksuaalse suunitlusega, peitub loos varjatud mõte, mis siiski vihjab seksuaalsusele.

Oli Narva Jõesuus apteeki remontimine. See oli apteeker Abramsonii ajal umbes 40 aastat tagasi. Abramsonil oli valmis kirjutatud silt, kus seisis juhatus, kust remondi pärast apteeki sisse saab. Silt oli pandud toolile ja kleepainega määratud pool ülesse poole. Apteeker unustas ta sinna. Apteeki tuli saksa preili ja istus toolile vaatamata, kas tool tühi on. Kui üles tõuss, oli silt riiete külge istumise kohta kinni jäänd. Preili läks välja ja silt jäigi rippuma. Alles uulitsal nähti silti. Sinna oli kirjutatud: „Palun tagant käia: eest on remondis.” - Tagasitulijad ja möödaminijad naersid. Viimaks üks preili tuttav ütles talle, et teil on silt kirjaga riiete külge rippuma jäänd, ja seda inimesed naeravadki. - Ta oli küsind tuttavalt, et mis üle inimesed naeravad. (ERA II 272, 129 (53), Haljala 1940)

Naljandeid analüüsid tuleb tõdeda, et isad on oma tütreid kavalate noormeeste eest kiivalt kaitsnud. Noored näitsikud on juba seksuaalselt küpsed ning soovivad noormeestega avastada teineteise kehasid. Tütarlapse kavalusest ja väljavalituga kokkumängust annab aimu järgmine naljand, milles isa kaitseb neiu süütust/suguelundit lausa nii rangelt, et seda võib perverssuseks pidada. Samas lõhub see ka eelpool loodud pildi, et naisterahvas on naiivne ning ei pruugi ise seksuaalvahekorda tahta. Naljand liigitub Raskini seksuaalhumori teooria järgi neljanda põhitüübi alla (Krikmann 2004), sest lugu on spetsiifiline ning algab ja lõppeb seksuaalselt.

Ühes talus elas isa oma tütrekahekesi. Tütar tahtis eameelega poistega kurameerida, aga isa ei luband. Kui tütar magas, oidis isa oma kolm sõrme selle „kuuma” peal, et keegi ei peaseks kallale. Pidasid siis tüdruk ja külapoiss nõud kokku, mis teha tuleks. Ühel öösel poiss laskis selle talu loomad lahti ja ajas kaugemale. Tuli ja koputas siis inimesed üles, et mis te magate, et teil on loomad lahti. Vanamees tõusis kohe üles, ajas püksid jalga ja läks loomi kinni ajama. Sel ajal poiss tegi oma kerge korra ära. Kui vanamees tagasi tuli, pani ta oma kolm sõrme endisele kohale ja küsis, et miks ta sul nii vesine on. Tütar: „Tema nuttis, et ärjad kadund.” Vana: „Miks ta sul nii irvakil on?” Tütar: „Ta naerab, et ärjad laudas on.” (ERA II 272 142 (6), Haljala 1940)

Ka järgnev naljand räägib naise ärakasutamisest. Naljand jaotub Raskini teooriale toetudes teise põhitüübi alla (Krikmann 2004), sest lugu sisaldab alastust ning ka seksuaalakti. Samuti näitab see naist kui taibukat ja lojaalset kaasat, kuigi vanapagana ülekavaldamiseks tuleb abielupaaril astuda peremehe silme all seksuaalvahekorda.

Kaval Ants oli vanapagana juures sulaseks. Naad tegid maha nairid. Antsul kasvasid nairid ead, aga peremehel olid naad viletsad. Leppisid siis nii kokku, et kumb toob niisuguse looma, mis teine ei tunne, see saab kõik nairid omale. Vanapagan tõi oma looma enne ja viskas Antsu kätte. Ants tundis looma ära ja ütles, et see on mahalastud surnud vares. Teisel päeval pidi Ants tulema oma loomaga. Ta oli mures, et kust võtta niisuke loom, mis peremees ei tunne. Rääkis oma äda naisele. Naine oli kavalam kui Ants ja ütles, et ära muretse, sellega saame akkama. Kiskus enese ihualasti, läks nairi vakamaa juure, lasi ennast kápuli maha, et tagumine pool jäi kõrgemaks kui esimene pool, ja ajas ennast tagurpidi peremehe poole, kes selleks ajaks sinna tuli. Peremees vaatas looma üle ja pidas teda imelikuks ja kõneles, et loom on kena: sama on (juuksed), kotikud on (tissid), suu on ja abe on, aga ei tunne looma. Küsis siis Antsult, kas tema sööb ka? Ants kiitis, et sööb küll. „Mis ta siis sööb?” küsis peremees. Ants näitas tegelikult ja kiitis, et seda ta sööb. Peremees akkas irmu kartma, et sa ajad talle suure tüki suhu, et sa võid ta ära lämmatada. Lõi käega ja jooksis ära, et las loom elab, ajad muidu minu süüks, kui ta ära sureb. Võta parem nairivakamaa omale. Nii saigi Ants nairid kõik omale ja tal oli naise kavalusest eameel. (ERA II 272, 132/33 (58), Haljala 1940)

Abielunaise kavalusest annab aimu ka järgmine naljand, mis Raskini teooria järgi jaotub teise põhitüübi alla, sest kasutatud on ebasündsaid sõnu ning esineb ka selgelt eristatav seksuaalskript. Naine on oma vanema abikaasaga seksimisest väsinud ning kavaldab mehe üle, et vältida seksuaalvahekorda.

Keegi vana kindral võttis omale noore naise. Varsti proua tüdis oma mehest ära ja ütles temale: „Ma enam sulle ei või anda, sest mu vitu vooder on läbi kulund. Peab tegema talle uue voodri, aga see läheb kalliks maksma.” Kindral küsis: „Palju see maksma läheb?” Proua nimetas suure summa raha, kaheksakümmend karu nahka ja kaks puuda linnumagusat. Kindral muretses selle, ehk küll nurises, et see liig kallis maksma tuleb. Proua seletas, et odavamalt ei saa ja nii jäigi. Kindral ootas ja kannatas, aga küsis ikka proualt, millal voodri uuendamine valmis saab. Proua vabandas viivitust. Viimaks ometi sai valmis ja nad akkasid proovima. Kuid kindral kaebas, et see polegi nii ea, kui

endine. Proua seletas, et eadus annab ennast pika peale tunda. (ERA II 272, 151 (17), Haljala 1940)

Naise enesekindlusest ja õigluse jaluleseadmisest räägib naljand, milles naine nõuab kaasalt alimente, annab pool süüd mehe kanda ning tekitab talle kohtus piinlikkust. Naljand jaotub Raskini sekshuumori teooria esimese põhitüübi alla (Krikmann 2004), sest spetsiifilist seks-skripti ei esine ning nali peitub roppuse väljaütlemises.

Tüdruk kaebas poisi kohtusse ja nõudis temalt abiraha lapse kasvatamiseks. Poiss salgas oma tegu, aga tüdruk tuletas seda temale meelde järgmiste sõnadega: „Kas sa ei mäleta, et mina andsin ja sina pandsid, ma veel peeretasin, ja sina ütlesid, et sinust saab ea muusekant. (ERA II 272, 137 (1), Haljala 1940)

Analoogne lugu pärineb jällegi Paul Pärismaa pojalt Voldemar Pärismaalt:

Tüdruk kaebas poisi kohtusse ja nõudis temalt alimente. Poiss seletas asjalugu järgmiselt: „Kui ma pandsin, siis pandsin kogu särgiga ja kui maksan, siis maksan kogu kotiga.” Tüdruk kohe kiiresti vahele: „Ei! Ma võtsin särgi eest ära, kas sa, Peeter, ei mäleta seda aega enam?” (ERA II 272, 145 (10), Haljala 1940)

Ülaltoodud naljandeid lugedes jääb mulje, et naist kasutatakse pidevalt tema rumaluse tõttu ära, kuid see pole mitte alati õige. Lood poisi ülekavaldamisest ei ole kogutud naljandites kuigi levinud, kuid siiski on leitud naljandid väga ilmekad. Järgnev naljand räägib oma süütusest lugu pidavast neiust, kes poisi pideva pealekäimise tõttu kavaldab poisi üle. Liigitaksin selle naljandi Raskini seksuaalhuumori teise põhitüüpi järgi (Krikmann 2004), sest lugu on esitatud seksuaalselt ning esineb kogenematus skript.

Üks tüdruk ja poiss olid juba kaua aega sõbrad ja poiss ajas järjest peale. Tüdruk aga keelas seda ja ütles, et tema on veel puhas ja süüta ja puutumata, et tema ei või seda lubada. Ühe korra siis öeld, et tule siis omme õhta, siis vaatame, mis saab. Ise mõeld, et kuda saaks poissi petta, ja pannd enesele saba alla iire lõksu valmis enne poisi tulekut. Poiss tuli ja alustas asjaga peale. Korraga käis plaksakus, ja tüdruk karjus: „Uih! Nüüd mu süütus lendas!” Poiss aga lisas kiirust juure karjatades: „Ja viis mu munad ka!” - Nii läks süütus kogu munadega lendu. (ERA II 272, 320 (32), Haljala 1940)

Ka petmine ei ole vanarahvale võõras nähtus. Järgnev lugu ilmestab abielukammitsais olemist ning soovi kaasa ja lapse kõrvalt meelt lahutada teiste meestega.

Üts abielo naane kabind võorstõ meestega. Naane tahtse iks küll 7 aastast poiga koio jättä, kui esi trehveiugi pääle läts, aga poig maha es jää. Ütskõrd olliva jalotaman, tuu perekond ja viil paar võõrast isikot kah. Istõva sis üte pingi pääle ja naksiva jutto ajama. Võikene poig tahtse imäle üskä istõ. Imä es lasõ ja üttele, et: „Ära isto, ärä määrit mino vahtsõ kelidi.“ „Kuis autojuht Volli es määri sul kleiti ärä, kui ta sull eilä üsäh istõ ja sullõ suud and.“ Ütel lats ja rone esäle põlvõ pääle. (ERA II 271, 607/8 (101), Räpina 1940)

Kuigi seto kultuuris ei ole vallalist naist mitme mehega magamise pärast hukka mõistetud (Kalkun 2015), siis Põltsamaalt kogutud Voldemar Pärismaa jutustus litsist mõistab naisterahva sellise käitumise pärast hukka. Lugu jaotub Raskini sekshuumori neljanda põhitiibi alla (Krikmann 2004), sest see on esitatud eksplitsiitselt ning on seksuaalse suunitlusega.

Ükskord öö tulekul magas lits tee ääres kraavis. Rändasid mööda teed konn ja sitapõrnikas ja juhtusid tulema magaja juure ja leidsid sealt öömaja. Konn pugese putsu ja sitapõrnikas sitaauku. - Kui nad hommikul ärkasid, läksid uuesti teele. Teel jutustasid nad teineteisele, mis neile öömajal juhtund. Konn pajatas: „Minu korteris käis üks punase peaga poisike. Ta trampis ja ulkus mööda tuba, ja kui läks minema, sülgas mulle vastu silmi.“ Sitasitikas seletas: „Minul suurt viga ei old. Ukse taga küll kolistati ja löödi trummi, aga sisse ei tulnud.“ (ERA II 272, 152 (18), Haljala 1940)

Vallaliste neidude mitme noormehega aja veetmist ei ole jutustajad valdavalt siiski moraliseerinud. Järgnev naljand annab humoorika ülevaate, kuidas neiul on suhe kahe noormehega, kellest ühte peab enda omaks ja teisega ajab juttu, kuid loost selgub, et ka teine poiss ootab, et tüdruk ta endale külla kutsuks. Lugu liigitub Raskini teooria teise põhitiibi alla (Krikmann 2004), sest lugu on avatud ning esineb genitaalide suuruse skript. Selle loo puhul tuleb märkida, et jutustaja ei ole neiu tegu kuidagi moraliseerinud, vaid pigem pilkab poissi viimase rumaluse pärast, kuid siiski sissejuhatuses põhjendatakse ära, et tüdruk jäi tulevasele kaasale truuks.

Ühel tüdrukul oli kaks peigmeest: ühte pidas oma päris peigmeheks ja sellele viimaks läkski, aga teine käis ka tema pool ja tüdruk ajas temaga juttu. Tüdruku vanematel oli veikene kahetoaline maja. Ühes kambri elasisid vanemad ja teises veiksemas asus tütar. Päris peigmehe laskis tüdruk tulla tuppa, aga teisega rääkis läbi akna, mis oli õige pisikene. Kui teine poiss kord akkas ära minema, ütles tüdrukule, et oleme nüüd küllalt

rääkind, anna mulle lahkumiseks musi. Tüdruk oli nõus, seadis „mokad” akkama ja ütles: „Eks anna siis musi!” Poiss pimedas musitand ja öeld siis: „Sul on paksud mokad, aga paha inge õhk!” Ta mehike ei teandki, mis asja ta musitas. (ERA II 272, 232 (20), Haljala 1940)

Seksuaalsuhted ei raugenud ka vanemas eas. Järgnev lugu ilmestab vallalise vananaise ja vanamehe suhet. Lugu jaotub Raskini teooria teisse põhitüüpi (Krikmann 2004), sest loos esineb keelatud seksi skript. Siinkohal on oluline märkida, et enese teadmata on mees surnuga vahekorras, seega on kogutud naljandites puudutatud ka nekrofiiliat.

Iga kord kui rannamees käis maal oma kaupa pakkumas, peatas ta ühe naise juures, kes elas üksikus majas. Mõlemad olid juba vanemad inimesed. Kui rannamees jälle kord tuli, lamas naine juba surnuna pimedas toas. Mees katsund eite ja öeld: „Oledki oiget-pidi!” ja toimetand ära, mis teha oli. - (ERA II 272, 317 (28), Narva 1940)

Eelnevat vaadeldes võib öelda, et kogutud naljandid liigituvad üsna hästi Raskini seksuaalhuumori põhitüüpide alla, kuigi mõnel puhul võiks liigitus ka teisiti välja kujuneda. Muidugi tuleb arvestada, et nalja visatakse tavaliselt erandjuhtude üle, kuid see loob antud lõputöö raames pildi väga mitmekülgsest naisest. Kahjuks tuleb tõdeda, et valimikku kuuluvad lood on siiski valdavalt kogutud meesinformantidelt ning naiste suust on seksuaalseid naljandeid kõlanud vähe, vaid mõningate eranditega. Lihtsameelsete tüdrukute üle on kerge nalja visata, kuid ülaltoodud naljandites selgub, et naised ei jäänud taibukuselt meestele alla.

3.2. Mehe kujutamine kogutud naljandites

Eelnevalt välja toodud naljanditega tutvudes on selge, et meestele on meeldinud rumalate tütarlaste üle nalja visata. Donaldsoni sõnul eksisteerib mehelikkus naise kaudu, sest see tähendab naise üle domineerimist. Lisaks sellele elame ühiskonnas, kus mehi peetakse juba loomu poolest paremaks kui naisi (Donaldson 1993). Minu taotlus analüüsi kirjutades on aga luua pilt mehest ja naisest kui võrdväärsetest, kes mõlemad suudavad üksteist isikupära säilitades üle kavaldada.

Käsitletud naljandid loovad pildi mehest kui himurast ja omakasupüüdlisest inimesest. Näiteks ilmestab seda väidet kaks ülaltoodud naljandit, millest esimene liigitub Raskini seksuaalhumori teooria teise põhitüübi alla (Krikmann 2004), sest kasutatud on obsöönismi ning esineb ka seksuaalskript (ERA II 272, 151 (17), Haljala 1940). Selles naljandis võtab vanem kindral endale noore naise, kes aga ei soovi oma abikaasaga enam seksuaalvahekorda astuda ning naise veenmiseks peab mees kasutama abivahendeid, et naine teda uuesti rahuldaks.

Teine naljand (ERA II 272, 320 (32), Haljala 1940) liigitub teise põhitüübi alla (Krikmann 2004), sest loos on kirjeldatud seksuaalakti, kuigi tegelik vahekord ei leia aset ning esineb kogenematus skript, sest noormees ei mõista, et tegelikku seksuaalakti ei toimunud. Selles naljandis peab tüdruk oma süütusest lugu, kuid poiss käib neiule peale, et viimane temaga suguuhtesse astuks. Neiu põikleb sellest kõrvale ning kavaldab noormehe hiirelõksuga üle, valetades poisile, et lõksatus tuli süütuse kaotamisest.

Valdavalt on mehi kujutatud ihalevana ning samuti on nad seksuaalakti algatav pool. Siiski leidub kogutud naljandites erand, kus noormees on mures oma tulevase kaasa valimise pärast, sest ei oska kahe naabertalu neiu vahel valida. Paul Pärismaalt pärinev naljand on esitatud esimeses isikus ning mees annab noorele peremehele nõu, kuidas tulevane kaasa välja valida. See on erandlik, sest selles loos ei lähe noormees ehale, vaid selgitab õige kaasa välja neidudele ülesannet andes.

Narva Jõesuus on Riigi küla ühel pool Narva jõge ja Molka küla teinepool jõge. Ühes peres oli kaks tüdrukut: peretütar ja teenija, ja naabri talus poissmees peremees, kes tahtis ühte neist tüdrukutest omale naiseks võtta, aga ei teand kumba. Tema küsis mult, et olin tuntud, et kumba pean võtma, mõlemad on viksid piigad. Ma ütlesin, et oma tahtmine on taevariik, võta kumb meeldib. Aga siiski andsin nõu: tee sasiks kaks niidirulli [...] ja anna üks ühele ja teine teisele ja käsi üles kerida: kes üles kerib, see on kokkuhoidlik, kes uue toob, on talu laastaja. Tema nii tegigi. Piigad oma kodus pidid arutama niiti ja kerima. Teine tüdruk, peretütar, tõi uue rulli, et: sellest sasist ei saa midagi, aga teine, teenija, keris korralikult ja andis niidirulli poisile tagasi. Sellest poiss märkis ja võttis selle omale naiseks [...]. (ERA II 272, 111/13 (5), Haljala 1940)

Eelnevast peatükist selgus, et naisi kujutati valdavalt rumalatena ning noormehi kavalatena. Järgnev naljand liigitub Raskini teooria kohaselt teise põhitüübi alla

(Krikmann 2004), sest seal on kujutatud perenaise alastust, seksiskripti ei esine. Järgnev lugu annab aimu noormehe üleemeelikusest oma kasu pärast.

Olin umbes 20 aastane noormees ja kord käega aige. Naabri peremees, kümnik, tellis mind käsutama külamehi koolimaja juure vedama liiva ja kivu. Ta lubas minu isale tööga ära tasuda. Ma viimasesse talusse minemisega jäin meelega hiljaks, sest seal oli nooremaid, kellega oli mul „asjaajamist”. - Sain talu juure, jäin pisut seisatama ja kuulsin kedagi uksest tulema ja nägin, et oli taluperenaine. Tema läks kusetama ja tõmmas särgi seljast ja akkas kerpu otsima. Mina ootasin, et millal ta lõpetab, aga ootamine läks igavaks, et jäin iljaks. Mina võtsin maast mulda ja sain teda sähmata (visata). Eit kohkus ja ajas kiirest särgi selga ja jooksis tuppa. Mina vähe aja pärast läksin järele. Tema oli juba asemel mehe selja taga. Mina andsin käsu ära ja tulin tulema. Parem ei lausund sõnagi. (ERA II 272, 120 (9), Haljala 1940)

Väga levinud on lood meestest, kes võtavad ise initsiatiivi naise nõusolekut küsimata. Neiu valitakse välja ning õhtul minnakse õnne proovima. Järgnev lugu liigitub Raskini seksuaalhumori teooria kohaselt teise põhitüübi alla (Krikmann 2004), sest naljand algab ja lõppeb seksuaalselt, on avatud ning selles esineb keelatud seksi skript. Poisi kärmus ja soov neiu kätte saada maksab talle aga õnnetult kätte, kui ta hommikul avastab, et oli vahekorras öösel lahkunud vanaemaga. Taaskord ilmneb naljandis keelatud seks, mis on seotud nekrofiiliaga.

Sõitsin kord Väike-Maarja poole jalgrattaga. Läksin ühte talusse sisse ja palusin öömaja. Nägin seal ilusa tütarlapse ja kohe käis mõte peast läbi, et kuda saaks selle kätte. Nägin magama eites, et see pugese vommile. Mulle ehti ase põrandalle, viskasin pikali ja uinusin magama. Kui üles ärkasin, tuli kohe meelde, kuhu tütarlaps õhtul kadus. Läksin kohe üles ja akkasin käega kobama. Eks puutundki üks reis pihku, aga äält ei kuulnud mingisugust. Mina ajasin oma asja ära ja pugesein alla põhkude peale tagasi. Ommikul näen, et perenaine ja tütar nutsid. Kui tütar välja läks, küsisin perenaiselt, et miks te nutate. Tema vasas, et meil öösel suri vanaema vommile ära. Mulle pakuti süia ka, aga „mina litsusin varvast”. (ERA II 272, 141 (5), Haljala 1940)

Meeste agarus väljendub suuresti eelmises peatükis välja toodud naljanditega, milles sulane meelitab neiu endaga vahekorda astuma maasikate abil (ERA II 272 89/94 (32), Haljala 1940) või alasti päevitamist ära kasutades (ERA II 272, 143 (7), Haljala 1940). See annab aimu noormeeste omakasupüüdlikkusest ning neidude ära kasutamisest. Loos,

kus maasikas kukub neiu „pilusse” ning noormees aitab seda oma „veikese vennaga” välja võtta, lahkub olukorra selginemise ajaks poiss oma tööpostilt, jättes neiu rasedana oma vanemate hoolde. See näitab noormehe kohusetundetust.

Jääb mulje, et mehed püüavad meelepäraseid naisi iga hinna eest kätte saada. Sellest annab aimu ka järgmine naljand, milles töömees teeb oma töökaaslasele neist mööduva naisterahva kohta kohatu märkuse, mille eest solvatud naine mehele kätte tasub. Lugu liigitub Raskini teooria kohaselt neljanda põhitüübi alla (Krikmann 2004), sest lugu algab ja lõppeb seksuaalselt ning kirjeldus on detailne.

Ilus noor proua läks ehitus meestest mööda. Üks töömees tellingutel ütles teisele: „Sellele teeks kohe koera viisi!” Proua kuulis neid sõnu, kuid ei teind väljagi, vaid läks edasi. Vähe aja pärast tuli tagasi ja küsis töömehelt: „Mis sa ütlesid?” Mees kordas oma sõnu. Proua juhatas ära, kus ta elab, ja käskis mehe oma koju tulla. Mees läks määratud ajal. Proua võttis mehe korralikult vastu, oli õige sõbralik ja andis talle einet. Läksid siis teise tuppa, kus proua viskas ennast kápuli. Poiss-töömees - kohe kallale. Proua: „Ei! Koer ikka nuusutab ka enne.” Mees nuusutand ja tahand siis tööle akata. Proua: „Ei! Koer ikka lakub ka enne.” Poiss lakkundki. Kolmanda katse järele and proua talle ea kõrva kiilu ja öeld: „Koer jätab teine kord ilma ka.” (ERA II 272, 148 (14), Haljala 1940)

Ka abielusuhetes on mees valdavalt liidrirollis ning juhib naist seksuaalaktile. Sellest annavad aimu mitmed lood anaalseksist, milleks ettepaneku teeb mees, kuid naine häbeneb. Järgnevas naljandis tõdeb naine, et võinuks meest kuulda võtta, sest nii oleks olukord vähem piinlikult lahenenud. Liigitan loo Raskini teooria kohaselt neljanda põhitüübi alla (Krikmann 2004), sest lugu algab ja lõppeb seksuaalselt.

Ühel pühapäeval vana taat läks küllasse ja kuulis noortelt meestelt, et uuemal ajal tagantkaudu ka tehasse. Ta läks koju ja ütles eidele, et katsume teha tagant kaudu, et see on uus mood. Eit ei old sellega nõus, et teeme ikka vana inimese moodi. Taat andis viimaks järele, ja tegidki vanamoodi, aga jäid paari, et ei saand enam vabaks. Neil oli vaja tohtri juurde minna abi otsima. Siis eit ütles, et oleks parem old uut moodi toimetada, siis mina oleksin läind ees ja sina oleksid tuld taga järele. (ERA II 272, 144 (8), Haljala 1940)

Ka järgnevas loos võtab mees juhtpositsiooni ning suunab naise seksuaalaktile. Oluline on lugude puhul tähele panna, et üsna tihti on jutustaja viidanud, et mees saab rahulduse kiiresti kätte, kuid väga vähe on kirjeldatud naiste rahuldamist. Järgnev naljand on erisugune just seepärast, et mees tunneb huvi naise suguelundi vastu. Naiste suguelundite representatsioonid on haruldased ning Lääne-Euroopa pärimuses neid ei esine, kuid nagu regilauludes (Kalkun, Sarv 2014), on need ka naljandites esindatud. Kuigi naine pelgab mehe soovi, lubab ta oma abikaasal end uudistada. Lugu liigitub Raskini seksuaalhuumori teooria kohaselt neljanda põhitüübi alla (Krikmann 2004), sest lugu algab ja lõppeb seksuaalselt ning on edasi antud selgete vahenditega.

Kuskil talus elas vana taat, vana eit ja karjapoiss. Vana tahtis kord eidega „krõpsu” teha, aga poiss vahtis vommilt. Vana ütles poisile: „Mine vaata, mis teevad obused laudas ja anna neile süia!” Poiss venis vommilt alla, kergitas ukse linki, tegi ukse lahti, aga välja ei läind, vaid pani sealsamas ukse jälle lingile ja puges tasakesi oma paika tagasi. Taat toimetas asja ära ja tegi eidele ettepaneku, et tema vaatab ka seda eide „asjameest”. Eit esmalt singus vastu, et vaata vanameest, mis ta näha ei taha, aga lubas. Taat kiitis, et siit paistab ju terve maailm. Poiss vommilt: „Kas paistavad ka vasikad ja lambad, mis mineval aastal ära kadusid?” - (ERA II 272, 138 (2), Haljala 1940)

Leidub lugusid, siinkohal naisinformandilt Miina Sõrmuselt, kus noor naine on agaram kui tema vanem abikaasa, seega ei saa väita, et alati on mees juhtrollis. Lugu liigitub kolmanda põhitüübi alla (Krikmann 2004), sest loos ei ilmne seksuaalakti. Huvitav on see, et naisinformandilt pärinev naljand kirjeldab seksuaalselt agarat naist. Meesinformantide repertuaaris esinevad tavaliselt naljandid neiudest, kes ei ole seksuaalsuhetest teadlikud.

Üts vanapoiss võtse noorõ naese. Vanamiis es jõvva inämb niipollõ jouuata, kui noor naane tahtse. Sis lepevä hindä vahel niimuudõ kokko, et miis kaes naist kats kõrda nädales, ega poolpäeva ja neläpäeva ööse. Naane oote pikisilmi noit põive, miis aga peläsja oll hirmul noide põive pääle. Ütskõrd neläpäiv õdagõ naane kedräs väega tulitsõhe vokke ja laulse esi. „Täämba neläpäiv, täämba neljapäiv!” Miis istõ lesõ pääl ja kui kuulse naese laulo ohas süämest. „Täämbä jälke neläpäiv!” (ERA II 271, 579 (73), Röpina 1940)

Lõpetuseks valisin naljandi, milles pereisa põhjendab oma ülemusele, millele ta oma kuupalga kulutab. See on väga südamluk lugu, mis tõstatab väärtuste küsimuse ning rõhub meesterahva kui isa ühiskondlikule positsioonile. Lugu erineb teistest, sest see ei ole seksuaalsusega seotud, kuid toonitab isa rolli perekondlikes suhetes.

Nimelt küsis kord ülem, kui mind tööl nägi, et: kuhu sa oma raha paned? Vastasin, et jaotan kolme osasse. Ühe osaga tasun oma võlga, teise osa annan laenuks ja kolmanda osa viskan tuulde. Tema küsis, et mis see tähendab: „viskan tuulde?” Seletasin temale, et ühe osa kulutan oma vanemate ülespidamiseks, teise osaga kasvatan ja koolitan oma lapsi, aga kolmanda osa annan tütardele, kui nad lähevad mehele. - (ERA II 272, 98 (10), Haljala 1940)

Naljandeid analüüsid tuleb kindlasti arvesse võtta, et enamik naljandeid pärinevad meesinformantidelt ning seetõttu on rõhk asetatud mehe või naise ülekavaldamisele ning meeste seksuaalsete vajaduste rahuldamisele. Kuna naisinformantidelt on oluliselt vähem materjali kogutud, ei saa analüüsi käigus luua pilti naiste füüsilise rahuldamise eripärade kohta. Antud naljandite puhul jääb domineerima meeste omakasupüüdlikkus ning naiste ära kasutamine oma kasu eesmärgil.

3.3. Kehalikus kogutud naljandites

Kogutud naljandites väljendub selgelt anaalseksi uudsus ning meeste vaimustus selle üle. Naised on ettepaneku puhul kohkunud ning esineb teadmatust. Sel puhul pole alati märgitud, kas tegu on anaalseksiga või lihtsalt uudse poosiga. Esineb palju roppu sõnakasutust. Kõige eristatavamad on sõnad *vitt, tuss, puts, munn, silinder, nokk, türa, kilts, riist, sitt*, kuid esineb ka ilusatud ütlushi nagu *asjamees, tagumine ots, kõhuotsaalune, pilu, mokad, auk, häbedus*.

Oluline on rääkida ka seksupoosidest, sest vaatluse alla võetud naljandites domineerib nn koerapoosi uudsus ning sellega kaasnev elevus. Ilmestamiseks seda väidet, toon näite Paul Pärismaa repertuaarist. Allolevas naljandis teeb meesterahvas noorele naisterahvale ettepaneku uut poosi katsetada. Neiu ei ole tegevusega kursis ning mees võtab initsiatiivi, juhtides naist aktsioonile.

[...] Kauga oodata ei saand, umbes pool tundi, kui ilmus sinna üks naisterahvas korralikus riides. Temal oli käekorb kaasas, kus sees midagi. Vähe aja pärast ilmus sinna vene papp. Nad tervitasid ja istusid laua taha. Ma sain aru, et naad olid juba enne tuttavad. Lauale pandi napsu pudel ja saguskat. Võeti viina, andsid teine teisele musu ja proua võttis end riidest lahti ja papp niisamati korraldas ennast. Papp ütles: „Meie oleme juba kõiki moodi katsund, aga obuse viisi pole veel seda asja proovind.” Proua vastas, et tema ei tea, ega oska, aga papp lubas õpetada ja ütles: „Lase käte peale pingile ja mina teen tagapoolt.” Käskis veel inguda obuse viisi. Nii tehtigi, - ja papp tegi täku ealt ja üppas „märrale” selga. [...] (ERA II 272, 80/3 (4), Haljala 1940)

Samasugust uudsust väljendab ülalmainitud lugu (ERA II 272, 144 (8), Haljala 1940), milles vanem meesterahvas teeb kaasale ettepaneku proovida uuema aja moodi, kuid naine pelgab ning nad seksivad „vanainimeste moodi”. Sama poosi menu märgib teine ülaltoodud naljand (ERA II 272, 158 (14), Haljala 1940), milles töömees väljendab oma soovi mööduva prouaga „koera moodi” seksida ning naine kavaldab mehe üle, sest seesugune soov ei ole naisele meeltemööda, pigem solvav.

Ülaltoodud naljandites eristuvad naljandid, milles isad on oma tütreid kaitsnud rumalate sõnade ning kehalisuse eest, kuid valimikku kuuluvad ka lood, kus neiud räägivad omavahel väga avameelselt ja roppude sõnadega. Sealjuures nad ei tea, et keegi kuulab neid pealt. Väite ilmestamiseks olen valinud kaks naljandit, milles esimeses on tegelasteks kaks neitut, kes omavahel lähevad vaidlema ja kasutavad eneseväljenduseks roppu sõnu. Teise mahategemiseks on kasutatud mitmeid vulgaarseid sõnu nagu *kellakott, munnikott, sitt, vitt, puts, sitaauk*, kuid taibates, et noormees on neid pealt kuulnud, tuntakse piinlikkust. Sellest annab aimu palve, et noormees lugu teistele edasi ei räägiks.

Ükskord kaks tüdrukut riidlesid isekeskis, kui tulid mööda teed Konaküla poolt. Tüdrukud olid mulle tuntud. Külapoisid olid neile pannud sõimunimed: üks oli „Kellakoti Kadri” ja teine oli „Munnikoti Mari”. Mõlemad olid kenad piigad, umbes 25-26 aastased, seega juba „vanad piigad”, keda obune mööda minnes kartis, sest neil oli undi ais juures. Mina juhtusin olema tee ääres põesa taga. Nemad mind ei näind ja jäid teele seisma ja sõimasid üksteist, et sina ei saa mehele ja sina ei saa mehele. Kadri ütles: „Mis sina sitt oled ka! Vitt on sul luine, puts on puine, sitaauk on sarapuine ja reied taga on tahmased. Aga mina olen viks ja viisakas tütarlaps ja sinust targem.”

Teine palju vastu ei öeld. - Ma tulin põesa tagant välja, tüdrukud kokkusid, telliti mind, et ma midagi välja ei räägiks. Pole ka rääkind. - (ERA II 272, 122 (11), Haljala 1940)

Ka järgnev naljand kinnitab ülaltoodud väidet, et neiid rääkisid omavahel labasusi. Lugu räägib kahest noormehest, kes lähevad naabertalu neidudele ööseks külla, kuid tütarlapsed ei tea, et poisid on juba kohale jõudnud. Isekeskis räägivad nad avameelselt oma kehaliste vajaduste rahuldamisest, teadmata, et noormehed pealt kuulevad. Ka siin esineb piinlikkuse tundmist, sest neiid lahkuvad lakast ning ei pöördu tagasi. Seega omavahel kehalistest tegevustest rääkida oli loomulik, kuid meessoos esindajate juuresolekul ei olnud see sobilik.

Kui olin 20 aastane, läksime sügisel ajal teise seltsimehega naabri talusse, kus oli kaks tüdrukud, mõlemad peretütred. Meie läksime kaunis varakult ja jäime rehealla õlekuhu taha ootama, millal piigad tulevad. Meie olime nende juures ennegi käind ja teadsime, et nad magasid lakas. Tüdrukud tulidki, üks jäi rehealuse ukse peale ootama, teine keeras sealt tagasi ja läks kambri kalja jooma, et oota sa siin, ära enne mine. Kui tagasi tuli, kiitis teisele: „Ma jõin nii, et magu tõusis!” Aga ukse peal ootaja tüdruk lasi tagumikku üida, ja see ütles: „Ma peeretasin nii, et mu magu vajus!” - Selle peale meie turtsatasime naerma, ja piigad panid minema, ja meie tulime ära: teadsime, et piigad lakka ei lähe. - (ERA II 272, 128 (15), Haljala 1940)

Lisaks kogutud naljanditele lisan siia ühe muistendi, mis seletab, kuidas naise suguelund on saanud oma nime ja asukoha. Ka see lugu pärineb Paul Pärismaa repertuaarist. Nagu eelnevalt mainitud, siis naljand ei ole ainus seksuaalsust väljendav pärimusžanr. Nähtavasti on ka suguelunditest räägitud tekkelugusid. Olen toonud erandina sisse muistendi, sest selles on kirjeldatud, kuidas eri eluetappidel suguelundit kutsuti.

Ennevanasti nimetati naisterahva riista „kõhuotsaalune”. Ta asukoht oli seal, kus nüüd on naba. Kui ema ketras, näitas poisike peeruga tuld. Söed, mis peeru otsast kukkusid, pani poisike sinna „kõhuotsaaluse” auku. Mõnikord sattus sinna isegi tuliseid süsa ja temal oli paha elu ja läks omale uut kohta otsima. Tahtis üle jõe minna, kus oli kõrts ja kus kaubeldi kohtasid. Tema ei pääs üle jõe: ei oskand ujuda ja ei tahand ennas märjaks teha. Ennevanasti olid treitnud pärnapuust kausid. Suuremalt jault venelased (setukesed) tõid neid. Kausil läks tükk ära ja kauss visati seeki (praaki) aupiru ääre. See leidis sealt selle poolikase kausi, viis jõe äärde, üppas sisse, et sellega üle sõuda.

Ta jõudis küll üle jõe, aga kõrtsi sisse veel ei saand; kurat tuli talle vastu ja küsis: kuhu sa, vana puts lähed? Tema pööras tagasi oma „lootsikusse”, et juba saingi omale uue nime ja pean uue nimega saama ka uue koha. Kui koju jõudis, puges jalgade vahele. Sest-samast ajast peab ta oma paika kinni. - Nüüd on temal kaks nime. Kui ta noor on, siis on ta tuss, kui on juba leering, siis saab ta teise nime ja kui saab lapsi (poeglapsi), siis tuleb tarvitusele kolmas nimi. Poisslapsel on nooruseas „kilts” ehk nokk. Nime muutus tuleb tal siis kui hakkab sirgeks minema, oma kaela õieli ajama. Kolmanda nime saab siis, kui isa on surnud ja jääb ise peremeheks. (ERA II 272, 123/24 (12), Haljala 1940)

Järgnev naljand tõestab, et lapsed olid samuti kursis genitaale väljendavate sõnadega, kuigi vanemad ja haritud inimesed panid seda pahaks. Alltoodud naljandis kasutab isa poja teadmatust ära, et oma kaasaga vahekorras olla, kuid poiss teab, mida vanemad teevad, ning salvab isa, jättes vanemad hämmeldusse. Hupel on öelnud, et pealtnägijate juuresolekul vahekorda ei astunud (Metsvahi 2015: 113), kuid järgnev lugu kinnitab, et erandkordi tuli ette.

Isa, ema ja veikene poeg magasid ühes voodis. Poisikene oli isale mõnigi kord natuke tülik. Ta pani niisugustel puhkudel poisikese oma selga ja ütles, et akkame kiikuma. Poisikene oli nõus. Kord poiss kukkus isa kukilt voodi ja seinvahele ja kiitis seal: „Nikkuge, nikkuge nii kaua, kui tapate mind!” (ERA II 272, 145 (11), Haljala 1940)

Laste teadlikkusest roppude sõnade kohta annab aimu ka allolev naljand. Koolitunnis esitab õpetaja lastele küsimuse ning julgem laps vastab küsimusele siiralt. Arvatavasti on kodus räägitud kehalisusest avameelselt ning noor laps ei oska tõmmata piiri koduse ja koduvälise kõnepruugi vahel. See naljand viitab omakorda ka homoseksuaalsuse halvaks panule, mida üldjuhul ei ole vaadeldavates naljandites ette tulnud.

Koolis õpetaja küsis pisikestelt koolipoistelt: „Mis on inimesel kõige parem liige?” Keegi ei teand vastata. Viimaks ommeti üks poisikene taga pingis ajas sõrme püsti. Õpetaja märkas seda ja küsis: „Sa, veike mees, tead, noh ütle siis!” Poisikene kostis kõvaste: „Kõige parem liige on naisterahva viit!” Õpetaja sai pahaseks, saatis poisikese koju ja käskis teisel ommikul isaga ühes tulla kooli juure. Teisel ommikul tuli poisikene üksi kooli. Õpetaja küsis: „Kuhu isa jäi?” Poisike vastas kaunis rahulikult: „Meie pidasime kodu vanamehega aru ja tema ütles, et kui õpetaja putsi ei poolda, siis on ta perse narrija.” (ERA II 272, 146 (12), Haljala 1940)

Naise keha kujutamist üldiselt ette ei tule, kuid analüüsi esimeses peatükis välja toodud naljandis, kus naine aitas oma abikaasal naerid alastiolekuga välja petta, on naise kehaosi siiski kirjeldatud (ERA II 272, 132/33 (58), Haljala 1940). Alastust esineb allolevas naljandis, kus neiu on saunavalmis, kuid enne vihtlema minemist astub sauna eesruumi noormees. Neiu reageerib sellele kiiresti ning peidab oma suguelundi pildiraami taha, kuid sellest kukub pilt välja. Nii näeb noormees neiu alasti keha, kuid siinkohal ei ole neiu keha kirjeldatud, vaid naljaefekt tekib kohmetust olukorrast. Naljand on oluline ka seetõttu, et see on üks kolmest naistelt kogutud naljanditest.

Saunas olid tüdrukud vihtlemas. Saunal on eesruum, kus riidest lahti võetakse. Üks tüdruk oli veel vihtlemise ruumi minemata, kuid oli eesruumis juba „Aadama ülikonnas”, kui üks noormees sisse astus. Tüdruk teadagi kohkus, aga kahmas kiiresti akna pealt ühe raamiga pildi ja oidis seda oma äbeduse ees. Ta vaeseke ei teadandki, et oidis ainult pildi raami oma ees, sest pilt oli võtmise ajal raami seest välja põrandalle kukkunud. Ta küsis noormehelt: „Kas olete enne niisukest pildi näind?” - „Jah, olen küll näind, aga ilma raamita,” oli vastus. (ERA II 272, 310 (18), Haljala 1940)

Üldjuhul põhinevad naljandid ülekauldamisel, mis kulmineerub seksuaalaktiga, kuid akti ennast ei ole detailselt kirjeldatud, niisamuti ei esine ka genitaalide kirjeldamist ega nende üle nalja tegemist. Küll aga võib väita, et käsitletud naljandites on rõhuasetus meessoos rahulduse saamisel, naiste vajaduste rahuldamisest palju ei räägita. Pärast kehalise kergendamise akti ei ole kirjeldatud kummagi poole emotsioone.

Erinevate seksupooside kohta leidub aga rohkem informatsiooni. Sellest annavad aimu ülaltoodud anaalseksi või nn koerapooi praktiseerimine ning ka järgnev naljand lisab uudsust laialdaselt levinud misjonäripooile. Järgnevas naljandis magab mõisniku sepapoiss peretütrega ning neiu jääb rasedaks. Oluline on märkida, et tütarlapse isa meelehärm kaob, kui poiss tunnistab, et võttis neiu püsti seistes ning mõisnik noomib teda, et mees pidanuks neiuga pikali olles magama, sest poosi uudsus viitab loomalikule käitumisele.

Ühel mõisnikul oli kena tütar. Tal oli ka kena sepapoiss, „poiss kui põõsas”. Poiss meeldis mõisniku tütrele ja käis igal pool poisi järel. Kord kuntori kojast olles viis poiss preili nii kaugele, et see jäi kandma („poiss ajas tüdruku mau püsti”). Mõisnik küsis tütrelt, et kust said. See ütles, et sepapoisilt. Mõisnik kutsus poisi oma juure kuntorisse

ja käratas: „Sa lurjus, mis sa tegid mu tütrele!” Poiss vastu: „Mis ma tegin? Ta ise tahtis.” Mõisnik: „Kuidas? Tahtis? Kus?” Poiss: „Siinsamas koja nurgas võtsin püstijala pealt.” Mõisnik järelandlikult: „Ega looma viisi ikka teha ka ei saa! Sa oleks pidand pikali võtma.” (ERA II 272, 147 (13), Haljala 1940)

Teadlikult ja enese teadmata on suguühe toimunud ka pealtvaataja(te) silme all. Näiteks võib tuua ülaltoodud naljandi Vanapaganast ja Kaval-Antsust, kes võistlevad omavahel, et teise naerid endale saada (ERA II 272, 132/33 (58), Haljala 1940). Võitmiseks tuleb Vanapagan üle kavaldada ning see nõuab pealtnägija silme all seksuaalvahekorda astumist. Samuti on teadlik pealtvaataja silme all seksimine esindatud naljandis, kus isa võtab poja endale selga kiikuma, kui ta oma naisega magab (ERA II 272, 145 (11), Haljala 1940).

Siinkohal saab kolmandaks näiteks tuua ülaltoodud naljandi, kus teemaks on samuti suguakt, kuid mille teostajatel ei ole aimu, et keegi neid jälgib (ERA II 272, 138 (2), Haljala 1940). Lugu räägib kahest vanemast inimesest, kes soovivad oma kehalisi vajadusi rahuldada, kuid karjapoisi kohalolu segab neid, seega saadavad nad poisi eluruumidest välja. Teadmata, et poiss teeskleb toast lahkumist, on nad poisi silme all vahekorras.

Puudutamata ei jää ka eneserahuldamise temaatika. Järgnevad kolm naljandit loovad pildi nii naiste kui meeste eneserahuldamise viisidest. Esimeses naljandis on tegelasteks kaks teenijatüdrukut, kellele meeldib füüsilist rahuldust saada, kuid et suguelund on pidevast penetratsioonist valusaks jäänud, siis valmistavad nad endale lihakäntsakast riista, millega valutult end rahuldada. Perenaine mõistab tüdrukute tegu ning maksab neile kätte.

Talus teenisid kaks tüdrukut, kes olid suured „tõmbajad”. Nad ei saand viimaks paistest enam terbeks ja tegid omaleliha pantsakast midagi mehe riista moodi asja, millega õige sagedasti „töötasid”. Läks mõni aeg mööda ja perenaine märkas tüdrukute „tembutamist”, mis sugugi perenaisele meelepärast ei old. - Kord tegi perenaine tüdrukutele sousti. Kui need selle olid ära söönd, küsis perenaine neilt: „Kas teate ka, mis soust see oli, mis praegu sõite?” Tüdrukud tõendasid, et nad ei tea. Perenaine tahtis tüdrukute saladuse päeva valgele tuua ja ütles: „See oli teie „türast” tehtud soust. (ERA II 272, 154 (21), Haljala 1940)

Järgnevas naljandis tegelikku eneserahuldamist ei esine, kuid aset leiab sadistlik seksuaalakt, millest pääsemiseks teeskleb sõjamees enese rahuldamist. Mees on surmasuus ning et sellest pääseda, peab ta kaksteist korda rahuldust saama. Vangishoidja petab sõdurit ning et viimasest korrast pääseda, teeskleb mees enda rahuldamist. Seda näeb kõrvalt teenijatüdruk, kes mõistab teo hukka ning ei soovi noormehe juurde minna.

Katariina II-sel old soldat, kes pidand tegema temale 12 „pauku” joonega, et siis jääb elama, aga kui ta seda ei suuda, siis peab surema. Katariina teind seinä peale kriipsud iga „pauku” laskmise lõpul. Poisil old juba 12 korda täis, aga proua kustutand ühe kriipsu salaja ära ja öeld, et sul on veel üks kord teha. Temal omal old ka juba kibe ja käskind selle viimase korra tema oma toatüdrukulle. Poiss old juba väsind ja pole enam jaksandki. Katariina läks teise tuppa ja saatis toatüdruku oma asemelle. Sel ajal soldat võttis nurgas taskust tulekivi taelaga ja tuleraua, et lüüa „suitsule” tuld. Sel silmapilgul, kui ta seda tegi, tuligi toatüdruk tuppa. Kui ta seda nägi, keeras kohe ümber ja ütles prouale, et ei tema julge selle juure minna, et see lööb pihku, et tuli särtsub. Sedasi pääseski soldat surmasuust. (ERA II 272, 164 (26), Haljala 1940)

Järgnev naljand räägib kuuldekaugusel aset leidvast seksuaalaktist ning sellest erutunud sulasest, kes samal ajal, kui peremees oma kaasaga vahekorras on, rahuldab ennast. Loole lisab humoorikust meestevaheline dialoog.

Peremees tegi parajasti naisele. Sulane kuulis seda kõrvalt ja küsis: „Mis sa, peremees, teed seal?” Peremees vastas: „Sõidan praegu kiirrongiga.” - Siis sulane akkas pihku lööma. Peremees kuulis ja küsis: „Mis sa teed seal?” - „Sõidan sulle käsi-tresiinaga järele,” oli sulase vastus. (ERA II 272, 165 (27), Haljala 1940)

Vaatluse alla võetud naljandite põhjal saame öelda, et keelekasutus on olnud võrdlemisi kirju ning esineb rohkelt genitaalide sünonüüme, sealhulgas ka ümberütlemisi. Samuti saame materjalist eristada erinevaid sekspoose, mille menu on tekitanud elevust meestes ning külvanud kahtlusi naistes. Samuti saame välja lugeda, et algatajaks pooleks on valdavalt meesterahvas olnud. Nende esmane ülesanne sugühtesse astudes on saada isiklikku rahuldust, naise rahuldamine on jäänud foonile. Kehalisuse peatüki all saab välja tuua ka teiste silme all seksimise ning eneserahulduse. Viimase puhul on esitatud näited mõlema soo kohta.

Naise ja mehe keha ei ole detailselt kirjeldatud, suguelundite kirjeldusi ei esine. Naisi on valdavalt kirjeldatud kohmetute ning kogenematutena, mehi aga teadlike ning enesekindlatena. Kirjeldustes ei väljendu, et naiste keha oleks seksualiseeritud, kuid ülaltoodud naljandid loovad selge kujutluse, et naised olid ihaldusobjektid ka 20. sajandi alguses.

KOKKUVÕTE

Lõputöö eesmärgiks oli käsitleda 1940. aastal kogutud Eesti Rahvaluule Arhiivi köidetes ERA II 271 ja 272 sisalduvate naljandite põhjal mehe, naise ja kehalisuse kujutamist. Analüüsis olen välja toonud kehalised iseärasused, nagu eelistatuimad poosid, levinuma keelekasutuse ning tollased väärtused. Kasutasin analüüsis terviktekste, sest tekstide abil on võimalik tuua inimeste suhtlusruum ning väljendusviis lähemale, kui ümberjutustused seda teha suudaksid.

20. sajandi alguse naist on kujutatud valdavalt naiivsena. Sellest annavad aimu paljud naljandid, mille peategelane on tavaliselt kaval noormees, kes meelitab neiu endaga vahekorda astuma. Kuna valdav hulk naljandeid pärineb meesinformantidelt, võib öelda, et lood on jutustatud mehe perspektiivist. Donaldsoni (1993) teooria sõnul on meeste positsiooni võimalik defineerida naise kaudu ning sellele toetudes võib väita, et naise väiksemana ja rumalana kujutamine tõstab antud lugudes mehe väärtust.

Abieluelseid suhteid on kirjeldatud üsna vabana ning abieluelne vahekord on naljandites üldlevinud. Tuleb ette juhtusid, kus neiu ise või neiu isa peab süütusest lugu, kuid valdavalt on maiste rõõmude nautimine tavapärane. Sellest annavad aimu rohked külastuskäigud neidude juurde ja neiu omapoolne huvi kurameerimiseks.

Analüüsis on välja toodud väga värvikaid lugusid naiste kohta, kes ise initsiatiivi üles näitavad. Levinud on mitmed lood, kus naine on suhtes (abielusuhtes, seksuaalsuhtes) dominantsem rollis ning seeläbi on meest kujutatud võimetu(ma)na. Valdavalt on meeste räägitud lugudes naise rumalatena kujutatud, kuid meeste repertuaaris ilmneb lugusid, kus naine on võimukam kui mees või kavaldab mehe üle.

Naiste räägitud oli vaid kolm naljandit, kuid neis on samuti ülekaalus mehele nn äratagemine. Seksuaalsuhtes on siiski valdavalt mees olnud liidrirollis. Mees võtab initsiatiivi voodielus ning tutvustab oma väljavalitule uusi poose või lihtsalt uut kogemust (lood naiivsest neiust ja kavalast noormehest).

Teoorias vaatlen seni käsitletud obstsöonsusi, mis esinevad mitmetes eri folkloorižanrides nagu mõistatused, anekdoodid, regilaul ja naljandid. Lõputöö analüüsis on välja toodud rikkalik sõnakasutus, mis tutvustab lugejale leidlikke

genitaalide sünonüüme, eelistatumaid sekspoose ning suhtumist uudsustesse voodielus. Naljandid ei keskendu kummagi soo kehade seksualiseerimisele, huumoriefekt peitub pigem mõnes valesti läinud juhtumis või on nalja tehtud kellegi teadmatusel/kogematusel üle. Käsitatud naljandites on oluline rõhk ka nn ärapanemisel. Nii mehed kui naised on üksteist üle kavaldanud ning loo kuulajas tekitab see naeruefekti.

Analüüsiga tutvudes saab tõmmata paralleele Feodor Vanahundi ning isa-poja Pärismaade naljandite temaatika vahel. Naljandid sisaldavad roppu sõnakasutust, on seksuaalsed ning liigituvad samuti Raskini sekshuumori põhitüüpide alla. Eriti imetlusväärne on 25-aastase Voldemar Pärismaa repertuaar, sest vaatamata oma noorele eale, on tema jutukogus väga palju väljendusrikka sõnakasutusega obstsõönseid lugusid.

Valimikku kuuluvad naljandid loovad mitmekülgse pildi meeste ja naiste vahelistest suhetest, sest käsitatud on naise ja mehe rolli suhtes, kehalist väljendust ning sellega seonduvat sõnakasutust. Tüdrukud ja poisid kasutavad omavahel vulgaarset kõnepruuki, kuid teise soo esindaja ees tekitab roppuste rääkimine piinlikkust.

Naljandite analüüsis on eristatud ka eelistatuid poosid. Mitmel korral on mainitud „noorte moodi” seksuaalühet, mis viitab anaalseksile või lihtsalt uudsele poosile. Talurahvas ei olnud ka voodielus ettetulnud muutustele avatud, vaid soovis „vanaviisi” tegutseda. Keelekasutus on rikkalik. Seksuaalsusega seotud termineid on esitatud kaudselt ja ilustatult, kuid ka väga otse ja jõhkralt.

Kuigi mõningates naljandites esines ka petmist, ei ole jutustaja petmist hukka mõistnud. Ehk on see naljandi žanri eripära, sest ka Feodor Vanahundi naljandites ei esine halvakspanu. Iga folkloorižanr kujutab enda ümber nähtavat maailma erisuguselt ning asetab rõhu erinevatele aspektidele. Kogutud naljandites toonitatakse naljakaid juhtumisi, mitte ei moraliseerita osapoolte käitumist.

Valitud naljandites jääb domineerima abielusisene truudus, mis väljendub oma kaasa tingimusteta abistamises. Ka vanapaarid olid voodielus aktiivsed, kuigi väikesed eluruumid ja palju inimesi (lapsed, karjapoised) võisid olla segavad. Seetõttu leiti nutikaid lahendusi, mis huumoorikalt ebaõnnestusid. Sellele võime meie kui lugejad olla tänulikud, sest just selle tõttu on kogumikes ERA II 271 ja 272 nii palju värvikirevaid naljandeid, mis ajavad meid avameelse tabudest rääkimise tõttu tänapäevalgi naerma.

Summary

The study observed the depiction of a man and a woman in the sexual jokes from the collections ERA II 271 and 272 of the Estonian Folklore Archives. The analysis gives an overview of the physical aspects, such as the most favourable poses, common language and the values of the examined period. The analysis incorporates full-length texts to bring the expressions and the communication space closer to the reader.

The analyzed sexual jokes depict women as mostly naive. The main character of the stories is usually a clever young man who persuades the girl to have an intercourse with him. The jokes told by men are predominant in the analysis and the stories are told through the men's perspective. The theory of Mike Donaldson (1993) defines man through a woman and based on this statement it is possible to claim that the value of men are enhanced through depicting woman as small and foolish.

Premarital relationships are described as informal and sexual intercourse before marriage is common in the analyzed jokes. The girl herself or her father values the virginity, but intercourse before marriage is generally represented.

I have brought out expressive stories about women, who don't initiate the sexual act. The stories of a dominant woman are relatively common and through that aspect the man is usually seen as inefficient. Women are generally depicted as foolish, but in the men's repertory the woman is sometimes depicted more magisterial and outmaneuvers the man.

The analysis includes only three stories told by women, but they mostly represent outwitting the man. The man is generally dominant in the sexual relationships and initiates the act. He introduces new poses or initiates a new experience for a girl (stories about a naive girl and a clever young man).

The theory observes the studies of obscene themes that are represented in different folklore genres, such as riddles, anecdotes, runic songs and jokes. The analysis includes rich language of the synonyms of the genitals, the most favourable poses and the attitude towards the modern sexuality. None of the jokes are based on the sexualization

of the human body, the effect is rather in the failed act or in the lack of knowledge of the character.

The parallels are found in the stories of Feodor Vanahunt and Paul and Voldemar Pärismaa. The jokes include obscene language, are sexual and can be categorized by Raskin's sexual humour theory. The repertoire of 25-year-old Voldemar Pärismaa is astonishing because he has a colourful collection of obscene stories and a rich language use in such a young age.

The analyzed jokes create a diverse image of the relationships between men and women, because it has treated the issues of the social role, physical expressions and the language connected to it. The girls and the boys used a vulgar language among themselves, but saying obscenities in front of the other gender embarrassed them.

The analysis observes the most common sexual poses of the time. There are several references to anal sex or to a similar pose. Common people were not open to any changes, not even in the bedroom. The sexual terms are presented indirectly and embellished, but also bluntly and unadorned.

The storytellers have not moralized the cheating present in the jokes. It could be the peculiarity of the genre, because the stories of Feodor Vanahunt are also not judging the characters. The analyzed jokes emphasize the funny incidents, they do not moralize the characters' behaviour.

The marital loyalty is dominant in the jokes. Older couples also had active sex life, although small spaces and crowded surroundings made it difficult at times. This is one of the reasons why the characters of the stories found new alternatives that humorously failed. We, as the readers, can be thankful for this matter, because the collections of ERA II 271 and 272 of the Estonian Folklore Archives have preserved countless vivid stories about taboo topics that make us laugh even today.

KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS

Eesti Rahvaluule Arhiivi allikad

- ERA 272 II, 41/2, < Paul Pärismaa s. 1873 Haljala, Aaspere v. < Põltsamaa
ERA II 272 89/94 (32), < Paul Pärismaa s. 1873 Haljala, Aaspere v. < Põltsamaa
ERA II 272, 139/40 (3), < Vold. Pärismaa, 25 a. v. Haljala, Aaspere v.
ERA II 272, 143 (7), < Vold. Pärismaa, 25 a. v. Haljala, Aaspere v.
ERA II 272, 254 (8), < Paul Pärismaa s. 1873 Haljala, Aaspere v. < Põltsamaa
ERA II 272, 255/56 (9), < Paul Pärismaa s. 1873 Haljala, Aaspere v. < Põltsamaa
ERA II 272, 129 (53), < Paul Pärismaa s. 1873 Haljala, Aaspere v. < Põltsamaa
ERA II 272 142 (6), < Vold. Pärismaa, 25 a. v. Haljala, Aaspere v.
ERA II 272, 132/33 (58), < Paul Pärismaa s. 1873 Haljala, Aaspere v. < Põltsamaa
ERA II 272, 151 (17), < Vold. Pärismaa, 25 a. v. Haljala, Aaspere v.
ERA II 272, 137 (1), < Vold. Pärismaa, 25 a. v. Haljala, Aaspere v.
ERA II 272, 145 (10), < Vold. Pärismaa, 25 a. v. Haljala, Aaspere v.
ERA II 272, 320 (32), < Gustav Reineberg, Haljala, Vihula v., Kavastu as.
ERA II 271, 607/8 (101), < August Mats, 51 a. v. Röpina, Leevi v., Lichtenstein
ERA II 272, 152 (18), < Vold. Pärismaa, 25 a. v. Haljala, Aaspere v.
ERA II 272, 232 (20), < Paul Pärismaa s. 1873 Haljala, Aaspere v. < Põltsamaa
ERA II 272, 317 (28), < Iida Kiidemann Haljala, Vihula v., Kõldu k. < Narva
ERA II 272, 111/13 (5), < Paul Pärismaa s. 1873 Haljala, Aaspere v. < Põltsamaa
ERA II 272, 120 (9), < Paul Pärismaa s. 1873 Haljala, Aaspere v. < Põltsamaa
ERA II 272, 141 (5), < Vold. Pärismaa, 25 a. v. Haljala, Aaspere v.
ERA II 272, 148 (14), < Vold. Pärismaa, 25 a. v. Haljala, Aaspere v.
ERA II 272, 144 (8), < Vold. Pärismaa, 25 a. v. Haljala, Aaspere v.
ERA II 272, 138 (2), < Vold. Pärismaa, 25 a. v. Haljala, Aaspere v.
ERA II 271, 579 (73), < Miina Sõrmus, 51 a. v. Röpina, Leevi v., Tuudipalo
ERA II 272, 98 (10), < Paul Pärismaa s. 1873 Haljala, Aaspere v. < Põltsamaa
ERA II 272, 80/3 (4), < Paul Pärismaa s. 1873 Haljala, Aaspere v. < Põltsamaa
ERA II 272, 122 (11), < Paul Pärismaa, s. 1873 Haljala, Aaspere v. < Põltsamaa
ERA II 272, 128 (15), < Paul Pärismaa, s. 1873 Haljala, Aaspere v. < Põltsamaa
ERA II 272, 123/24 (12), < Paul Pärismaa, s. 1873 Haljala, Aaspere v. < Põltsamaa

ERA II 272, 145 (11), < Vold. Pärismaa, 25 a. v. Haljala, Aaspere v.
ERA II 272, 146 (12) < Vold. Pärismaa, 25 a. v. Haljala, Aaspere v.
ERA II 272, 310 (18), < Ilse Vihtmaa Haljala, Vihula v., Kõldu k.
ERA II 272, 147 (13), < Vold. Pärismaa, 25 a. v. Haljala, Aaspere v.
ERA II 272, 154 (21), < Vold. Pärismaa, 25 a. v. Haljala, Aaspere v.
ERA II 272, 164 (26), < Vold. Pärismaa, 25 a. v. Haljala, Aaspere v.
ERA II 272, 165 (27), < Vold. Pärismaa, 25 a. v. Haljala, Aaspere v.

Kasutatud kirjandus

Donaldson, Mike. 1993. What is Hegemonic Masculinity? Theory and Society. Volume 22/5. Lk 643-657.

Kalkun, Andreas; Sarv, Mari. 2014. Seks ja poeesia: regilaulu peidus pool. Vikerkaar, 29 (4-5). Lk 91-108.

Kalkun, Andreas. 2016. Feodor Vanahundi ropud naljad. Erootiline imperatiiv, poeesia ja tabustatud seksuaalkäitumise viisid. Helen Kästik, Eva Saar (Toim.). Tartu Ülikooli Lõuna-Eesti keele- ja kultuuriuuringute keskuse aastaraamat XV–XVI, Setumaa kogumik 7. Pühendusteos Paul Hagule. Tartu Ülikooli Kirjastus. Lk 118-137.

Krikmann, Arvo. 1999. Naljandite tüpoloogias (võrguteavik). Tartu. Eesti Kirjandusmuuseum. <http://www.folklore.ee/~kriku/HUUMOR/nljtypol.htm> Viimati kasutatud 21.04.2017

Krikmann, Arvo. 2002. Sissejuhatavat huumorist ja rahvanaljast. Ained, mõisted, teooriad. Ilmunud veidi muudetult ajakirjas. Keel ja Kirjandus, nr 12. Lk 833–847.

Krikmann, Arvo. 2004. Koestler, Raskin, Attardo ja teised: lingvistiliste huumoriteooriate uuemaist arenguist. Tartu. Lk 42-44.

Kulasalu, Kaisa. 2014. Hilisstalinismi perioodil tsenseeritud rahvaluulekogud: sõnakõlksus peituv meelsus. Oma Keel 1. Lk 59-66.

Metsvahi, Merili. 2015. „Tüdrukut poisi käte vahelt magamast leida pole nende seas häbiasi.” August Wilhelm Hupeli avaldatud talupoegade seksuaalelu kirjeldused eesti perekonna ajaloo kontekstis. Adriane Lõng: nais- ja meesuuringute ajakiri. Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus (ENUT). Lk 104-127.

Mägi, Marika. 2009. Abielu, kristianiseerimine ja akulturatsioon. Perekondliku korralduse varasemast ajaloost Eestis. Adriane Lõng: nais- ja meesuuringute ajakiri. Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus (ENUT). Lk 76-101.

Paatsi, Vello. 2013. Järeloomõtteid: kultuurinähtuste ja asjade tungimine talurahva ellu 19. sajandil. Tuna: ajalookultuuri ajakiri nr 2/2013. Lk 127-130.

Pärdi, Heiki. 2002. Kasimata talupojad ja kabadad intelligendid. Hügieeniolud 20. sajandi alguse Eesti külas. Tuna. Ajalookultuuri ajakiri, 4. Lk 103–117.

Pärdi, Heiki. 2002b. "Loomulike vajaduste" rahuldamise viisid Eestis 20. sajandi algupoolel. Terje Anepaio, Tuuli Kaalep, Toivo Sikka (Toim.). Tartu: Eesti Rahva Muuseum. Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat. Lk 51–79.

Richardson, Diane. 2007. Patterned Fluidities: (Re)Imagining the Relationship between Gender and Sexuality. Sociology. Volume 41/3. Lk 457–474.

Uus, Made. 2007. Aluspükste kasutuseletulek Eesti maanaiste hulgas. Viljandi muuseumi aastaraamat 2007. Lk 31-74.

Viikberg, Jüri. 1997. Kas tänavanali või? Pisut anekdoodist. Mängult-päriselt. <http://www.folklore.ee/rl/pubte/ee/cf/mjap/juri.html> Viimati vaadatud 22.05.2017

Käsikirjalised allikad

Kulasalu, Kaisa. 2013. Ropp ja riigivastane: rahvaluulekogude tsenseerimisest Eestis hilisstalinismi perioodil. Tartu Ülikool, folkloristika osakond. Viimati kasutatud 16.05.2017

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Janika Vaht,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Naise ja mehe kujutamine Eesti Rahvaluule Arhiivi kogudes ERA II 271 ja 272 leiduvates seksuaalteemalistes naljandites”,

mille juhendaja on Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule vanemteadur Merili Metsvahi.

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 24.05.2017